

Fiches richting verkiezingen en formatie
Versie 2, 10 maart 2010

Inhoudsopgave fiches formatie

- 1. Energie en duurzaamheid (klimaatbeleid, duurzame energie, kernenergie)**
- 2. Bevorderen van ondernemerschap**
- 3. Toekomst innovatiebeleid (+ programmatische aanpak)**
- 4. Crisismaatregelen exit strategie**
- 5. Buitenlandse handel en investeringen; versterking economische diplomatie (+ binnenlands netwerk)**
- 6. Markt en overheid (Winkeltijdenwet)**
- 7. Fonds Economische Structuurversterking**
- 8. Agentschap NL en instrumentarium**
- 9. Digitale maatschappij en economie**

1a. Klimaatbeleid

A. Analyse en knelpunten

- Het klimaatprobleem is een internationaal probleem dat om een internationale oplossing vraagt. Er is in internationaal verband ambitieus beleid nodig om de opwarming van de aarde te beperken tot maximaal 2 graden Celsius.
- Een ambitieus mondiaal klimaatakkoord met harde lange termijn doelen voor CO₂-reductie zorgt voor adequate en stabiele CO₂-prijs en daarmee voor een economisch efficiënte aanpak van het klimaatprobleem. De EU zet in kader van de Klimaatonderhandelingen in op 20% reductie en is bereid naar 30% reductie te gaan mits andere landen evenredige doelen op zich nemen.
- Additioneel nationaal klimaatbeleid in aanvulling op het in EU verband afgesproken beleid is over het algemeen erg duur terwijl dit vaak niet of nauwelijks bijdraagt aan daadwerkelijke CO₂-reductie. Dergelijk onnodig duur beleid kan het politieke en publieke draagvlak ondermijnen om tot de noodzakelijke CO₂-reducties te komen.
- Met het huidige beleid uit het programma Schoon & Zuinig halen we wel de Europese doelen t.a.v. CO₂ reductie, duurzame energie en energiebesparing, maar niet de verdergaande nationale doelen. Bovendien is in het kader van de heroverweging waarschijnlijk minder geld beschikbaar. Het beleid moet dus slimmer / efficiënter; iets anders kunnen we ons niet permitteren.

B. Oplossingsrichtingen

1. Realistische doelen

- De doelen die men als uitgangspunt kiest voor klimaatbeleid bepalen in sterke mate de kosten en de vormgeving van beleid: hoe hoger de ambities en hoe gespecificeerder de doelstellingen, hoe meer additioneel beleid noodzakelijk is. Hogere of nader gespecificeerde doelen op NL niveau leiden overigens niet tot een snellere oplossing van het mondiale klimaatprobleem¹.
- Dit pleit voor loslaten nationale doelen voor zover deze verder gaan dan door de EU opgelegde doelen. De EU zet in kader van de Klimaatonderhandelingen in op 20% reductie en is bereid naar 30% reductie te gaan mits andere landen evenredige doelen op zich nemen. Uitgaande van een EU brede reductiedoelstelling van 20% worden de doelen voor Nederland dan:
  - 21% CO₂ reductie in ETS sectoren en 16% CO₂ reductie in non-ETS sectoren in 2020 t.o.v. 2005 (i.p.v. 30% ieder in 2020 t.o.v. 1990)²,
  - 17% duurzame energie in 2020³ (i.p.v. 20% in 2020) en
  - geen bindend doel energiebesparing (i.p.v. 2% jaarlijks in 2020).

2. Stimuleren innovatie

¹ Het ETS systeem begrenst de CO₂ uitstoot door middel van een plafond en de beschikbare emissieruimte onder dit plafond wordt verdeeld in emissierechten. Bedrijven moeten emissierechten overleggen om CO₂ uit te mogen stoten. Hierdoor krijgt CO₂ een prijs en worden de milieukosten integraal onderdeel van de marginale productiekosten; bedrijven worden daardoor geprikkeld om de uitstoot te verminderen. Doordat rechten verhandelbaar zijn, zullen emissiereducties daar in Europa plaatsvinden waar dat tegen de laagst mogelijke kosten kan. Door als Nederland additioneel beleid te voeren creëren we extra emissieruimte onder het plafond. Deze emissieruimte zal worden opgekocht en gebruikt door anderen in het ETS systeem, waardoor het additionele nationale beleid slechts leidt tot verplaatsing van emissies in plaats van reductie van emissies.

² ETS-sectoren: sectoren die onder het EU Emissiehandelssysteem (ETS) vallen. Dit zijn vooral de energie-intensieve industrie en energiesector. Overige sectoren zijn zgn. non-ETS sectoren.

³ Officiële EU-doelstelling duurzame energie voor Nederland is 14% van het binnenlands energieverbruik. Omgerekend naar de Nederlandse definitie komt dit neer op een doelstelling van 17%.

- De CO₂-doelstelling kan in principe worden gerealiseerd met een combinatie van ETS, normering en belasting. Dit betekent dat er uit oogpunt van klimaatbeleid geen zelfstandige rechtvaardiging is voor een subsidie op bestaande of dicht bij de markt staande technieken op het gebied van energiebesparing en duurzame energie.
- Wel is het verstandig innovatieve technologie te subsidiëren, gelet op de onzekerheid die er bestaat over het toekomstige overheidsbeleid (waardoor de bereidheid van de markt om lange termijn investeringen te doen ontmoedigd wordt). Het ontwikkelen van nieuwe technologieën kan de kosten van CO₂-reductie verminderen, waardoor het behalen van de ambitieuze reductiedoelstelling dichterbij komt. Innovatieve aanpak kan vormgegeven worden door subsidies te richten op innovatieve vormen van duurzame energie en energiebesparing.
- Mocht men de nationale doelstelling voor duurzame energie willen halen – deze halen we in tegenstelling tot de EU-doelstelling niet met huidig beleid – dan is additioneel beleid nodig dat ingevuld kan worden via normering en / of stimulering, rekening houdend met de comparatieve voordelen van Nederland. Door gericht de ontwikkeling van innovatieve technieken te stimuleren kan Nederland zich internationaal onderscheiden op zaken waar Nederland goed in is. (zie fiche over duurzame energie).

3. Verminderen subsidies op vervuilende activiteiten:

- (Impliciete) subsidies op vervuilend gedrag zijn vanuit klimaat oogpunt contra productief. Vanuit klimaat oogpunt kan derhalve overwogen worden deze te verminderen.
- Enkele van dergelijke subsidies bestaan bijvoorbeeld in de tuinbouw en in de bouw.
- Bij het verminderen van dergelijke subsidies is concurrentiekracht voor bepaalde sectoren een aandachtspunt. Waar mogelijk moet daarom (gedeeltelijke) lastencompensatie geboden worden.

4. ETS veilingopbrengsten:

- Veilen is het meest efficiënte instrument voor de allocatie van emissierechten: de vervuiler betaalt, het stimuleert CO₂-arme technologieën en duurzame energie, en *windfall profits* worden voorkomen. Besluit om te veilen komt dus niet primair voort uit de wens om zo inkomsten voor de overheid te genereren.
- Het veilen van emissierechten onder ETS leidt tot nationale opbrengsten voor de overheid, maar de opbrengsten van de veiling zijn met onzekerheid omgeven aangezien zowel de prijs van een emissierecht als het aantal te veilen rechten nog onzeker zijn. Hoe hoog de veilingopbrengsten voor de Nederlandse overheid zijn is onzeker, maar een ruwe schatting bevindt zich tussen de €600 mln. en €1 mld. per jaar.
- Voor de bestedingsrichting van de veilingopbrengsten heeft een terugsluis naar burgers en bedrijven de voorkeur, waarbij klimaatvriendelijkheid een belangrijke overweging is. Belangrijk daarbij is financiële compensatie van de indirecte kosten van ETS, waartoe de mogelijkheid is geschapen in de ETS-richtlijn (zie hieronder).

5. Concurrentiepositie

- Door de nationale klimaatdoelen los te laten en aan te sluiten bij de EU klimaatdoelen wordt het level playing field van het Nederlandse bedrijfsleven ten opzichte van haar Europese concurrenten behouden.
- Binnen het ETS systeem worden op EU niveau maatregelen getroffen om de concurrentiepositie van het bedrijfsleven ten opzichte van non-EU landen te waarborgen:

- De zgn. 'carbon leakage' gevoelige sectoren⁴ krijgen gratis emissierechten op basis van een benchmark waardoor zij (gedeeltelijk) gecompenseerd worden voor de directe kosten van ETS.
- Deze sectoren krijgen echter ook te maken met o.a. hogere elektriciteitsprijzen als gevolg van ETS (indirecte kosten van ETS). Volgens de ETS richtlijn mogen lidstaten financiële compensatie geven aan bedrijven die een significant risico lopen op carbon leakage ten gevolge van de indirecte kosten van ETS (hogere elektriciteitsprijzen). Hiertoe geldt een Europees kader. EU komt nog met voorstel over de vormgeving van een hernieuwd staatssteunkader. Door als Nederland van deze optie gebruik te maken indien carbon leakage dreigt wordt de concurrentiepositie van deze sectoren geborgd.
- Het verminderen van subsidies op vervuilend gedrag kan de concurrentiekracht van de betreffende sectoren aantasten. Derhalve wordt gepleit voor een (gedeeltelijke) lastencompensatie indien dergelijke subsidies verminderd worden.

C. Beoogde effecten

1. Realisatie doelen: door nationale doelen los te laten voor zover deze verder gaan dan door de EU opgelegde doelen realiseren we nog steeds ambitieuze klimaatdoelen, maar voorkomen we dat het draagvlak door onnodig duur beleid onder druk wordt gezet.
2. Minder overheidsuitgaven: door subsidies op niet-effectief klimaatbeleid en subsidies op vervuilende activiteiten te verminderen wordt minder overheidsgeld uitgegeven.
3. Waarborging concurrentiepositie: door aansluiting bij EU-doelen is er gelijk speelveld voor het Nederlandse bedrijfsleven. Door daarnaast de veilingopbrengsten terug te sluisen naar (burgers en) bedrijven – onder andere door (directe en indirecte) kosten van ETS te compenseren voor carbon leakage gevoelige sectoren – wordt de concurrentiepositie gewaarborgd.
4. Benutting kansen: door gericht de ontwikkeling van innovatieve technieken te stimuleren kan Nederland zich internationaal onderscheiden op zaken waar Nederland goed in is.

---

⁴ Bij het bepalen van deze sectoren heeft de EU gekeken naar: extra kosten als gevolg van ETS en handelsintensiteit.

1b. Duurzame energie

A. Analyse en knelpunten

- Nederland heeft een nationale doelstelling (Schoon en Zuinig) van 20% duurzame energie in 2020. De nationale doelstelling wordt met huidig beleid en met voorgenomen beleid niet gehaald. De huidige nationale productie van duurzame energie bedraagt ca. 3,5%.
- Nederland heeft via de Europese richtlijn voor duurzame energie een doelstelling van 14% duurzame energie in 2020. Omgerekend naar de Nederlandse berekeningsmethodiek is dit een doelstelling van 17%. Deze doelstelling is volgens ECN berekeningen haalbaar met huidig en voorgenomen beleid.
- De duurzame energie doelstelling wordt hoofdzakelijk ingevuld met beleid voor duurzame elektriciteit (ca. 40%), wind op land en op zee, en bij- en meestook van biomassa. Met name de opties warmte en koude, maar ook diverse innovatieve biomassa opties hebben op langere termijn een groot potentieel, maar er bestaat nog onvoldoende zicht op de realiseerbaarheid hiervan. Derhalve wordt er vooralsnog niet grootschalig ingezet op realisatie, maar vooralsnog op demonstratieprojecten en innovatie.
- In het huidige beleid is te weinig aandacht voor:
  - De internationale invalshoek;
    - Samenwerking op de (NW) Europese energiemarkt: de verschillende landen hebben gezamenlijk een brede energiemix en ze zouden gezamenlijk kunnen profiteren van elkaars sterke punten.
    - Een internationale markt voor duurzame energie is wenselijk om de doelstellingen op een efficiënte manier te kunnen bereiken.
  - De samenhang tussen de drie doelstellingen: 20% duurzame energie, 20% CO2 reductie en 2% energiebesparing.
  - De kansen van de energie-intensieve industrie; Er zijn grote kansen op energiebesparing en verduurzaming, maar daartoe is het nodig om grote demonstratieprojecten uit te voeren. Die zijn risicovol (meestal in het primaire proces en dus vitaal voor de industrie) en daarvoor is moeilijk kapitaal te vinden.
  - Robuustheid; voortdurende wisselingen van doelstellingen en instrumentatie leiden niet tot een goed werkende en liquide markt voor duurzame energie.
- Het halen van de doelstelling voor duurzame energie is zeer kostbaar. Het is dus ook noodzakelijk om te onderzoeken of het beleid ook efficiënter en innovatiever kan worden vormgegeven.
- Het creëren van hoogwaardige werkgelegenheid zal een sterkere rol spelen in het beleid.

B. Oplossingsrichtingen

1. Van SDE naar leveranciersverplichting

- Vanaf ongeveer 2015 kan stapsgewijs een vorm van verplichting worden ingevoerd voor duurzame elektriciteit. Ingezet zou moeten worden op een vloeiende infasering van de verplichting en gelijktijdig vloeiende uitfasering van de SDE-regeling. Zodoende worden negatieve effecten op het investeringsklimaat zoveel mogelijk beperkt. Mogelijke kosten voor het bedrijfsleven in deze optie moeten nader worden uitgewerkt.

2. Energiebesparing

- Het is nodig om meer in te zetten op energiebesparing in industrie en bij consumenten, óók vanuit het perspectief van duurzame energie. Wanneer minder energie wordt verbruikt, is ook minder duurzame energie nodig om de doelstelling te halen.

3. Werken aan een internationale markt voor duurzame energie

- Door de Nederlandse markt voor duurzame energie te koppelen aan markten van buurlanden is een kosteneffectievere allocatie van duurzame energie mogelijk (windenergie waar het waait, waterkracht waar bergen zijn, zonne-energie waar de zon schijnt etc.). Elektriciteit kan inmiddels de grens over. Voor groene elektriciteit is die mogelijkheid er in de praktijk niet.

4. Versterken van de duurzame industrie

- Om de EU-doelstelling voor 2020 te halen is het nodig dat de komende jaren volume wordt gecreëerd, ondersteund door subsidies.
- Bij het creëren van volume kan het beste worden ingezet op de opties die relatief goedkoop zijn, die een fors marktpotentieel hebben en waarbij industriële kansen liggen voor de Nederlandse industrie. Het Innovatieplatform ziet vooral goede kansen voor Wind op Zee, biomassa en zonne-energie, opties die goed aansluiten op sectoren waar Nederland traditioneel sterk in is. Ook op het terrein van warmte en koude in de industrie en in de gebouwde omgeving liggen kansen.

5. Stimuleren van duurzame innovatie

- Ook bij het stimuleren van innovatieve technologieën moet worden gekeken naar sterktes en kansen voor Nederland. Daarbij moet naar de gehele waardeketen worden gekeken, en niet alleen naar de productie van duurzame energie zelf: wat is de toegevoegde waarde voor de Nederlandse economie.
- Innovatie is niet alleen gericht op de lange termijn, maar kan ook voor korte termijn grote effecten bewerkstelligen.

6. Financiële gevolgen

- In het aanvullend beleidsakkoord is afgesproken de financiering van de SDE aan te passen, namelijk via een opslag op de energietarieven. Een nieuw kabinet zal moeten beslissen over de verdeling van lasten tussen burgers en bedrijven en hoe en in hoeverre vrijvallende begrotingsmiddelen worden ingezet voor lastenverlichting.

C. Beoogde effecten

- Realisatie EU-doelstelling voor duurzame energie.
- Sterke industriële positie: Off shore sector, biomassa hub, chemie.
- Bijdrage aan verdergaande voorzieningszekerheid;

Impuls voor onderzoek, ontwikkeling en innovatie.

1c. Kernenergie

D. Analyse en knelpunten

- Wereldwijd zijn sterke uitbreidingsontwikkelingen op het gebied van kernenergie gaande. Het aantal bouwers van kerncentrales is beperkt, zo ook de bouwcapaciteit. Hoe langer landen wachten met een keuze voor of tegen nieuwe kerncentrales, hoe moeilijker/duurder het wordt om in de toekomst eventuele nieuwe kerncentrales te realiseren.
- Uit recent Nederlands publieksonderzoek blijkt dat de Nederlandse bevolking behoefte heeft aan een debat over de bredere energiehuishouding, inclusief kernenergie. Het draagvlak voor kernenergie levert een gemêleerd beeld op: 25% is tegen nieuwe kerncentrales, 26% is voor inherent veilige kerncentrales, 8% is voor de vervanging van Borssele in 2033 en 29% is voor één of meerdere nieuwe kerncentrales vanaf 2020 (12% weet niet).
- Gezien de onzekerheid ten aanzien van ontwikkelingen op de energiemarkt in de toekomst én plannen voor nieuwe kerncentrales in Nederland⁵ is een helder politiek besluit over de rol van kernenergie in de toekomst gewenst: het al of niet toestaan van nieuwe kerncentrales in Nederland en op welke termijn.
- Momenteel staan er 143 kerncentrales in de Europese Unie, wat ruim 30% van de elektriciteitsvraag dekt. Het aandeel kernenergie in de elektriciteitsproductie ziet er als volgt uit in omliggende landen: België 55%, Denemarken 0%, Duitsland 26%, Finland 28%, Frankrijk 78%, Noorwegen 0%, Verenigd Koninkrijk 19% en Zweden 47%.
- Overigens moet worden opgemerkt dat de voor Nederland relevante elektriciteitsmarkt de Noord West Europese markt is. 4% van de elektriciteitsproductie in Nederland komt uit kernenergie (Borssele) en Nederland importeert ca. 5 % uit buurlanden.

E. Oplossingsrichtingen

- In het afgelopen jaar zijn 4 scenario's voor de toekomst van kernenergie in Nederland nader uitgewerkt:

1a: Geen nieuwe kerncentrales: in dit scenario wordt geen actie ondernomen door de regering om de bouw van een kerncentrale te bevorderen. Eventueel wordt de bouw van nieuwe kerncentrales voorkomen door aanpassing van wet- en regelgeving. De kerncentrale in Borssele sluit uiterlijk in 2033. Voor de bestaande nucleaire sector blijft waarborging via beleid, wet- en regelgeving, toezicht, deskundigheid, opleiding en kennisinfrastructuur noodzakelijk.

1b: Geen nieuwe kerncentrales, tenzij inherent veilig⁶: naar verwachting zal een inherent veilige kerncentrale niet voor 2030 op de markt zijn en kan deze dus niet voor 2040 operationeel zijn in Nederland. Vanaf ongeveer 2028 is het mogelijk om een besluit te nemen. In de tussenliggende tijd is een waarborgingsbeleid noodzakelijk.

2: Borssele vervangen in 2033: de kerncentrale in Borssele zal nog maximaal tot 2033 open blijven. Het is technisch en economisch niet goed mogelijk om de levensduur van deze centrale nog substantieel te verlengen en tevens te blijven voldoen aan alle moderne veiligheidseisen. In dit scenario worden tijdig de voorbereidingen getroffen om, zodra Borssele is gesloten, een nieuwe

---

⁵ Op 29 juni 2009 heeft Delta een startnotitie MER ingediend, waarin haar plannen om te komen tot de bouw en exploitatie van een nieuwe kerncentrale zijn geschetst. De startnotitie is volgens de geldende procedure in behandeling genomen. Delta heeft zelf aangegeven te verwachten eerst medio 2011 een vergunningaanvraag te zullen indienen. Ook RWE/Essent wil een of meer nieuwe kerncentrales bouwen in Nederland.

⁶ Het begrip 'inherent veilig' is op meerdere manieren te interpreteren. De verschillende gehanteerde definities –waarbij het technisch gezien mogelijk wordt geacht dat dit veiligheidsniveau kan worden bereikt– zijn:

- a) Inherent veilig is dat het op natuurwetenschappelijke gronden onmogelijk is dat de reactorkern smelt, er een explosie optreedt in de kern (Tsjernobyl) of dat de kern door chemische reacties in het ongereede raakt.
- b) Een kerncentrale is inherent veilig ten opzichte van zijn omgeving, als er onder geen enkele omstandigheid de noodzaak zal zijn tot evacuatie van die omgeving.

kerncentrale in Nederland te openen. Om rond 2033 een nieuwe kerncentrale te openen moet uiterlijk rond 2023 een besluit worden genomen. Een waarborgingsbeleid (met bijzondere aandacht voor het behoud van kennis en expertise) is noodzakelijk.

Scenario 3: nieuwe kerncentrale na 2020 (naast vervanging Borssele): in dit scenario wordt vanaf 2020 een of meer kerncentrales in Nederland gebouwd, aanvullend op de vervanging van de kerncentrale Borssele. Als een nieuwe kerncentrale kort na 2020 operationeel moet zijn, is het van belang dat het volgende kabinet de randvoorwaarden voor een nieuwe kerncentrale vaststelt. Het gaat daarbij om aspecten als: veiligheidseisen voor nieuwe centrales, inrichting van het investeringsklimaat (zoals financiële stimuleringsmaatregelen), beleidskeuze voor opwerken of interim-opslag van gebruikte splijtstoffen, voorbereidingen voor eindberging van radioactief afval en maatschappelijk draagvlak.

- Vanuit energie- en industrie perspectief ligt het voor de hand om voor scenario 3 te kiezen. Kernenergie is relatief goedkoop, leidt niet tot additionele uitstoot van CO₂ en kan de betrouwbaarheid van de elektriciteitsvoorziening vergroten omdat er voldoende uranium uit stabiele regio's beschikbaar is. Ook kan het voordelen voor de industrie opleveren (zie onder).
- Bij een keuze voor scenario met nieuwe kerncentrales moeten wel goede randvoorwaarden worden gesteld t.a.v. met name veiligheid en afval. Duidelijke en stabiele randvoorwaarden die aansluiten bij internationale regels zijn nodig om enerzijds publieke belangen adequaat te borgen en anderzijds te zorgen voor een goed investeringsklimaat. Dit vergt een forse overheidsinspanning aangezien de huidige regelgeving incompleet is.

C. Beoogde effecten

- Behoud nucleaire kennisinfrastructuur: een keuze tegen nieuwe kerncentrales zal naar verwachting beperkt effect hebben op andere onderdelen in de nucleaire keten in Nederland.⁷ Van nieuwe kerncentrales zal stimulerende werking uitgaan, inclusief een impuls voor onderzoek en onderwijs bij onderzoeksinstituten en universiteiten.
- De business case voor kernenergie is positief: de investeringskosten zijn hoog, maar de brandstofkosten zijn laag en er zijn geen CO₂-kosten. Per saldo is kernenergie één van de goedkoopste opties voor elektriciteitsopwekking (zie bijlage). Overigens zal één nieuwe kerncentrale in Nederland slechts een beperkt effect hebben op de Noordwest-Europese elektriciteitsprijs. Deze zal max. € 0,8/MWh lager worden.
- Bijdrage aan industriële ontwikkeling: door middel van lange termijn contracten met industriële afnemers kan aan deze afnemers en de exploitanten van kerncentrales zekerheid worden verschaft over de levering en de prijzen.⁸ Ook kan via deze contracten een prijsvoordeel ten opzichte van de prijs op de groothandelsmarkt worden gerealiseerd voor afnemers. Dit kan bijdragen aan industriële ontwikkeling in Nederland en behoud van de concurrentiepositie van de industrie.
- Bijdrage aan voorzieningszekerheid: kernenergie is bewezen technologie en er is voldoende uranium uit politiek stabiele gebieden beschikbaar.⁹ Overigens zal het voorzieningszekerheids-effect op de Noordwest-Europese elektriciteitsmarkt beperkt zijn, aangezien 40% van de elektriciteitsproductie in Noordwest-Europa kernenergie is. Dit aandeel zal de komende decennia wel dalen vanwege stijgende elektriciteitsvraag in combinatie met de sluiting van oude kerncentrales dat sneller verloopt dan nieuwbouw van kerncentrales.

⁷ De keten bestaat uit: onderzoek en ontwikkeling en onderwijs (Reactorinstituut Delft/TU Delft, NRG en Institute for Energy), verrijkingstechnologie (Urenco en ETC), productie van medische isotopen (NRG), exploitatie van een kerncentrale (Borssele) en afvalverwerking (COVRA).

⁸ In Finland wordt momenteel een nieuwe kerncentrale gebouwd, waarbij lange termijn contracten (circa 15 jaar) zijn afgesloten met een groep eindverbruikers.

⁹ NEA/IAEA (2007), Red Book.

- Bijdrage aan CO2-reductie: kerncentrales stoten geen CO2 uit.¹⁰ Kerncentrales concurreren met kolen- en gascentrales. De vermeden CO2 emissies van een nieuwe kerncentrale van 2000MW (= voldoende voor ruim 4 miljoen huishoudens) in plaats van een nieuwe kolencentrale van dezelfde omvang is 11,7 Mton/jaar. Ten opzichte van een nieuwe gascentrale is dat 5,5 Mton/jaar. Een nieuwe kerncentrale zal kolen- of gascentrales vanwege lagere kosten verdringen op de markt, wat zal leiden tot feitelijk minder CO2-uitstoot in Nederland. Overigens heeft dit geen effect op de doelstelling voor broeikasgassen tot 2020, vanwege het EU Emissiehandelssysteem.
- Extra investeringen in energiebesparing of duurzame energie: afgesproken zou kunnen worden dat een exploitant in een nieuwe kerncentrale extra investeert in energiebesparing of duurzame energie (vgl. Borssele-convenant waarin zulke afspraken zijn gemaakt om centrale langer open te houden). Hiermee zou (exploitatie)subsidie kunnen worden bespaard.

Bijlage: de elektriciteitsopwekkingkosten voor een aantal opwekkingsvormen

In onderstaande tabel zijn elektriciteitsopwekkingkosten voor een aantal opwekkingsvormen gegeven (in US\$/MWh). De kosten omvatten de kosten die drukken op de investeerder, waaronder onderhoud en bediening, brandstof, afvalverwerking en -opberging, ontmantelingskosten, kapitaalkosten en rendement op eigen vermogen.

Opwekkingsvorm	discontovoet: 5%	discontovoet: 10%
Kerncentrale	48 – 78	77 – 136
Gascentrale (STEG)	72 – 85	88 – 101
Kolencentrale (steenkool)	76 – 94	82 – 105
Windpark op land	85 – 162	122 – 234
Windpark op zee	101 – 188	146 – 260
Zonne-energiecentrale	215 – 627	333 – 935

¹⁰ Alhoewel kernenergie volgens gangbare definities geen duurzame energie is, leveren kerncentrales wel CO2-vrije elektriciteit. In tegenstelling tot duurzame energie zijn voor kernenergie geen subsidies nodig. Ter vergelijking: een kerncentrale van 2.000 MW krijgt geen subsidie, terwijl windenergie op land voor dezelfde hoeveelheid MWh jaarlijks € 540 mln. exploitatiesubsidie vraagt.

<< Kernboodschappen Ondernemen en Innovatie >>

1. **Ondernemerschap en innovatie** zijn de drijvende krachten achter onze huidige en toekomstige welvaart. Vanwege de te verwachten krapte op de arbeidsmarkt zal Nederland het voor haar toekomstige welvaarts-groei vooral moeten hebben van het beter benutten van ons kennispotentieel en van productiviteits-groei. Het blijven investeren in een excellent ondernemings- en vestigingsklimaat dat uitdaagt tot meer ondernemerschap en innovatie is, juist in het huidige economische tij, dus van cruciaal belang voor zowel economisch herstel, als om het toekomstig en duurzaam groeivermogen van de Nederlands economie te ondersteunen. Een economisch beleid dat gericht investeert in ons toekomstig **verdienvermogen** kent drie pijlers: 1. een aantrekkelijk ondernemings- en vestigingsklimaat, 2. het ondersteunen van sterke economische clusters in sleutelgebieden, regio's en vitale industriële sectoren, en 3. het meer benutten van ons economisch en wetenschappelijk potentieel voor een versterking van de internationale concurrentiekracht en voor het ontlocken van praktische oplossingen voor maatschappelijke opgaven (veiligheid, water, gezondheid, duurzaamheid).
2. Een goed en stimulerend economisch klimaat vereist "first en foremost" een **excellent ondernemings- en vestigingsklimaat** dat uitdaagt tot succesvol ondernemerschap en snelle, duurzame groei. Sterke en excellente clusters van bedrijvigheid vergroten tevens de aantrekkingskracht voor buitenlandse investeringen en toptalent. Concreet is de ambitie voor Nederland te behoren tot de top 5 van landen met een excellent ondernemingsklimaat (op basis van de "ranking" van World Economic Forum). Dat kan onder andere door in te zetten op:
  - a. *Financiering op maat*: Zorgen dat bestaande en nieuwe ondernemers voldoende en adequate financiering kunnen krijgen (zowel vreemd vermogen/kredieten als eigen vermogen).
  - b. *Regeldruk merkbaar verminderen*: een ambitieuze regeldrukagenda met een focus op het verbeteren van de dienstverlening van de overheid en op een manier dat ondernemers er ook echt wat van merken.
  - c. *Succesvol ondernemen moet lonen*: o.a. door een verbetering van het fiscaal ondernemingsklimaat dat investeren lonend maakt.
  - d. *Duurzaamheid als kans*: Het ontwikkelen van duurzame producten en diensten is voor veel ondernemingen een normaal onderdeel geworden van het versterken van de concurrentiekracht. Innovatie, nieuw ondernemerschap en duurzame productie en innovatie vaak hand in hand. Overheden kunnen die ontwikkeling ondersteunen met gerichte kredietverlening, demonstratieprojecten en het wegnemen van belemmeringen in wet- en regelgeving.
  - e. *Zorg voor een adequate fysieke infrastructuur voor bedrijven*, o.a. door attractieve bedrijventerreinen en door het ondersteunen van campussen van nationaal belang.
3. Voor toekomstige productiviteits-groei en het verdienvermogen van de Nederlandse economie is het cruciaal dat Nederland **innovatiever** wordt. Dat betekent meer innovatie bij bedrijven en meer bedrijven die gaan innoveren. Stimuleringsmaatregelen waarmee alle bedrijven worden gestimuleerd (meer) te innoveren (via kredieten, garanties, fiscale stimulansen en subsidies; het basispakket) moeten hiervoor gericht worden ingezet.

Daarnaast moet gericht innovatie worden bevorderd in sterke economische clusters in sleutelgebieden, regio's en vitale industriële sectoren. Immers, de toegenomen internationale concurrentie en globalisering dwingt bedrijven en kennisinstellingen, zeker in het huidige economische tij, zich te specialiseren in gebieden waar we in Nederland goed in zijn of kunnen

worden; terreinen waar we als Nederland een sterke en internationaal onderscheidende positie kunnen (blijven) innemen en waar we dus in de toekomst ons brood mee (kunnen) gaan verdienen (verdienvermogen). Door het gericht uitlokken van **publiek-private investeringsprogramma's voor groei en innovatie** kan de Nederlandse concurrentiekracht worden versterkt en kunnen private investeringen in economie en samenleving gericht worden uitgelokt. De **programmatische aanpak** richt zich op de totstandkoming van dergelijke publiek-private programma's op vitale gebieden van onze economie; programma's die anders niet tot stand zouden zijn gekomen en die concreet zorgen voor meer en gerichte private R&D-investeringen, meer en betere R&D-samenwerking (ook over landsgrenzen heen), een groter rendement van publieke R&D en tot een grotere betrokkenheid van private partijen, inclusief het MKB.

In een volgende kabinetsperiode kan de programmatische aanpak verder worden versterkt door o.a.:

- Een sterke focus op kerngebieden en sterke clusters van economische bedrijvigheid van de Nederlandse economie en de bevordering van innovatie en duurzame groei.
- Nog sterker dan nu gebeurt inzetten op de internationalisering van de programma's door een gerichte inzet van acquisitie van buitenlandse bedrijven en toptalent, het gericht inzetten van handelsbevordering, economische diplomatie en missies. Het meer benutten van deze internationale instrumenten voor het vermarkten van kennis en bedrijvigheid waar we in Nederland goed in zijn, is noodzakelijk. Ook het actief verbinden van Nederlandse sterktes met de Europese programma's (Joint Programming, European Technology Platforms en het European Institute of Innovation & Technology, Structuurfondsen) is een essentieel onderdeel van een dergelijke internationaliseringstrategie.
- Kiezen voor sterktes betekent niet alleen focus bij private investeringen, maar het vereist ook meer nationale regie en coherentie in de besteding van publieke R&D-budgetten van departementen en instellingen (o.a. NWO, TNO/GTI's, FES, EU). Deze publieke investeringen moeten zich meer richten op vernieuwing en groei van de sterktes van de Nederlandse economie; terreinen waar we in Nederland een sterke en internationaal onderscheidende positie kunnen (blijven) innemen en waar we dus in de toekomst ons brood mee (kunnen) gaan verdienen (verdienvermogen). Een nieuw op te richten "Innovation Board" kan, als opvolger van het Innovatie Platform, daarbij een sturende en regisserende rol gaan spelen.
- Het commercialiseren van de excellente kennis in onze kennisinstellingen gebeurt te weinig. Onze welvaart profiteert te weinig van publieke kennisinvesteringen; daarom moet valorisatie van kennis bij kennisinstellingen institutioneel worden verankerd.
- Publiek-private programma's voor groei en innovatie versterken niet alleen de internationale concurrentiepositie van Nederland maar dragen door de ontwikkeling van nieuwe producten en diensten – zo blijkt in de praktijk- ook bij aan deeloplossingen voor maatschappelijke knelpunten. De aanpak zoals die geleidelijk aan vorm heeft gekregen in de maatschappelijke innovatieprogramma's moet de pioniersfase voorbij door sterktes in wetenschap en economie hiervoor meer te benutten in een geïntegreerde aanpak waarin het bevorderen van concurrentiekracht centraal staat.

2. Bevorderen van ondernemerschap

Ondernemerschap is de motor achter onze economie en cruciaal voor het herstel van ons groeivermogen. Ondernemers creëren namelijk nieuwe banen en versterken onze productiviteit door nieuwe en verbeterde producten en diensten op de markt te brengen. Hiermee dragen zij, met name de succesvolle, groeiende ondernemers onder hen, bij aan het noodzakelijke innovatievermogen van onze economie én van onze maatschappij. Want ondernemers zijn ook vaak aanjagers van nieuwe of betere oplossingen voor onze maatschappelijke problemen, zoals duurzaamheid (o.a. klimaat en energie).

Nederland wordt steeds ondernemender. De afgelopen jaren heeft Nederland een inhaalslag gemaakt ten opzichte van het buitenland, waardoor het aantal ondernemers in Nederland (d.i. de ondernemersquote¹¹) is gestegen van ruim 10% in 2002 tot 12,3% in 2009. Daarmee zit Nederland rond het EU- en OESO-gemiddelde. Maar daarmee zijn we er nog niet. Zo moeten we nu echt meters gaan maken op het gebied van (snel) groeiende bedrijven, waar Nederland het met een percentage van circa 8% laat liggen als we dat vergelijken met andere landen. Terwijl juist snel groeiende ondernemers zorgen voor de noodzakelijke innovatie en werkgelegenheid.

Nederland heeft dus meer succesvolle, groeiende ondernemers nodig en moet hier nadrukkelijker op inzetten met beleid. Dat begint met vroeg in het onderwijs aandacht te besteden aan het stimuleren van ondernemerszin en ondernemerskwaliteiten. Daarnaast moeten we het aantrekkelijk maken om in Nederland te ondernemen en daarin succesvol te zijn en te groeien. Dat betekent vooral het aanpakken van barrières, bijvoorbeeld door de toegang tot kredieten te verbeteren, de regeldruk verder en merkbaar te verminderen, door te zorgen voor goede fysieke ondersteuning van bedrijvigheid en door belemmeringen om te groeien en te innoveren, met name voor het MKB, op te lossen. Uitdaging is verder om maatschappelijke vraagstukken zoals duurzaamheid (o.a. klimaat en energie) samen met succesvolle ondernemers op te lossen en Nederland hierin een concurrentievoordeel op te laten bouwen.

Om dit te bereiken te creëren wordt op verschillende fronten ingezet: Kritische succesfactor hierbij is dat de Nederlandse economie nu en in de toekomst meer succesvolle, groeiende ondernemers nodig heeft.

1. Investeer in een ondernemende cultuur, *"Offensief voor ondernemerschap in het onderwijs"*
2. Verbeter de kredietverlening, *"Financiering op maat"*
3. Verlaag de regeldruk, *"Van generiek naar merkbaarheid en eenduidigheid"*
4. Verbeter het fiscaal ondernemingsklimaat, *"Succesvol ondernemen moet lonen"*
5. Optimaal werkende arbeidsmarkt, *"Benut al het talent in de samenleving"*
6. Verbeter de positie van de zelfstandige ondernemer, *"Vergemakkelijk de transitie tussen werknemer- en ondernemerschap en terug"* (PM, donderdag 11/3 overleg O - AEP)
7. Zorg voor goede fysieke facilitering van bedrijvigheid, *"Ondersteun campussen en creëer attractieve bedrijventerreinen"*
8. Benut de kennis en kunde van ondernemers voor het oplossen van maatschappelijke vraagstukken, *"Duurzaamheid als kans"*.

1. Investeer in een ondernemende cultuur, "Offensief voor ondernemerschap in het onderwijs"

Nederland heeft meer succesvolle ondernemers nodig, zoals Peter-Frans Pauwels en Pieter Geelen van Tom Tom. Om dat te bereiken is het nodig om al vroeg in het onderwijs structureel aandacht

---

¹¹ Het aandeel het aantal zelfstandige ondernemers als percentage van de werkzame beroepsbevolking

te besteden aan het bevorderen van ondernemerszin en de ondernemerskwaliteiten (kennis en vaardigheden).

Wat is hiervoor nodig?

- Introduceer een ondernemerscertificaat voor alle studenten in het MBO en HO.
- Veranker 'onderwijs en ondernemerschap' in bestaande onderwijsprogramma's van het primair voortgezet en middelbaar (beroeps)onderwijs.
- Zorg voor een dynamisch en ondernemend hoger onderwijs(eco)systeem dat studenten en onderzoekers stimuleert om succesvol te gaan ondernemen.

2. Verbeter de kredietverlening, "Financiering op maat"

De mate waarin de financiële sector voorziet in een adequate financiering tegen acceptabele financieringsvoorwaarden, is van belang voor de ontplooiing van ondernemingen, en het bevorderen van ondernemerschap en vernieuwing en (snelle) groei in het bijzonder. Bij een aantrekkende economie zal de vraag naar financiering toenemen. Het is dan van belang dat de kapitaalmarkt goed functioneert en dat gebrek aan krediet succesvolle ondernemers niet belemmert. Dit is des te urgenter, omdat de kredietcrisis de balansen van banken onder druk heeft gezet, waardoor zij minder ruimte hebben om krediet te verschaffen. Nieuwe richtlijnen (o.a. van het Bazel comité) om de bankrisico's te beheersen kunnen dit proces versterken. Dat maakt het voor bedrijven - met name in het MKB - moeilijker om aan financiering te komen.

Wat is hiervoor nodig?

- Het op peil houden en verbeteren van de kredietverlening aan bestaande en nieuwe bedrijven. Om te voorkomen dat een gebrek aan kredieten straks een knelpunt wordt bij een aantrekkende economie, worden de tijdelijke (uitbreidingen van de) garantieregelingen voor ondernemingsfinanciering die eind 2010 aflopen met tenminste 1 jaar verlengd.
- Faciliteren door de overheid van fondsen voor vermogensverstrekking (eigen vermogen en achtergestelde leningen).
- Het stimuleren van meer financiering door informal investors (onder andere business angels en venture capitalists).

3. Verlaag de regeldruk, "Van generiek naar merkbaarheid en eenduidigheid"

De huidige omvang van de regeldruk is ondanks de geleverde inspanningen, nog steeds een aanzienlijke belemmering voor ondernemers. Vermindering van 'gevoelde' regeldruk blijft daarom onverminderd van belang in het ondernemerschapsbeleid. De inzet moet de komende periode liggen op verbetering van de dienstverlening door de overheid, een sectorale/domeingerichte aanpak van regeldruk gericht op merkbaarheid bij ondernemers (in plaats van één kwantitatieve doelstelling) en preventie van nieuwe regeldruk.

Wat is hiervoor nodig?

- Gezien het grote belang van ondernemerschap ligt de verantwoordelijkheid voor de aanpak van regeldruk bij de minister van Economische Zaken.
- Een ondernemersgerichte aanpak per sector of per thema, door in dialoog met de betrokken ondernemers regeldrukproblemen te identificeren en op te lossen. Deze aanpak komt in plaats van een algemene kwantitatieve doelstelling. Na twee achtereenvolgende -25% administratieve lasten doelstellingen is de rek eruit. Bovendien leidt dit niet tot het vinden van de echte problemen bij ondernemers en de juiste oplossingen.
- Het voorkomen van nieuwe regeldruk. Door strakke impact assessments (toets op economische effecten van wetten en regels) moet de voorkeur voor nieuwe belastende regelgeving worden dichtgehouden.

- Massieve inzet op betere dienstverlening door de overheid, onder andere via ICT instrumenten (1- digitaal overheidsloket voor alle ondernemerszaken), eenmalige gegevensuitvraag, bundeling van dienstverlening en verdere digitalisering formulieren.
- In het kader van verbetering dienstverlening ook versterking van de synergie tussen EZ-uitvoering en de Kamers van Koophandel. Te denken valt aan de samenwerking met Syntens (verdere integratie van netwerken), de samenwerking met AgNL/EVD op het terrein van internationaal ondernemen (KvK als outlet van de AgNL/EVD in de regio, verdere stroomlijning van het binnenlandnetwerk (bijvoorbeeld met private partijen als Fenedex) en met Antwoord voor Bedrijven (bedrijfsloket, vorming ondernemingspleinen).
- Vergemakkelijken start bedrijf door het vereenvoudigen of verminderen van de benodigde procedures, waaronder het afschaffen van de verplichte notariële akte voor oprichting van een bedrijf, een verlaging van de kosten en het tijdsbeslag en het invoeren van een 'one stop shop'.

4. Verbeter het fiscaal ondernemingsklimaat, "Succesvol ondernemerschap moet lonen"

Fiscaliteit is één van de cruciale vestigingsplaatsfactoren. Hoe het belastingstelsel is ingericht, bepaalt in belangrijke mate het vestigings- en ondernemingsklimaat. Een verbetering van het belastingstelsel heeft een positief effect op de economische bedrijvigheid en groeivermogen. Het fiscale regime moet zeker nu gericht zijn op groei. De door het belastingstelsel onbedoeld veroorzaakte verstoringen dienen tot een minimum te worden beperkt. Om de winstgevendheid van ondernemingen en de werkgelegenheid te borgen is het beleid gericht op investeren. In een open economie is dan het bewaken van een gelijk speelveld voor ondernemingen en voor binnen- en buitenlandse investeerders essentieel. Voortzetting van beleid dat is gericht op liquiditeit en het scheppen van voldoende financieringsmogelijkheden is dan noodzaak.

Wat is hiervoor nodig?

- Hierbij past een internationaal concurrerend tarief van de vennootschapsbelasting, gebaseerd op een brede grondslag, daarmee kunnen ingrijpende verstoringen worden voorkomen en behoud Nederland een internationaal concurrerend investeringsklimaat (groei).
- Daarbij zal excessieve en oneigenlijke aftrek van kosten, waaronder rente, moeten worden voorkomen om grondslaguitholling te voorkomen en een gelijk speelveld voor binnen- en buitenlandse investeerders te creëren. Hierbij past een gebalanceerd systeem van heffing van dividendbelasting.
- Een lagere vennootschapsbelasting en een lagere inkomstenbelasting op winst leveren een bijdrage aan een goed ondernemingsklimaat voor Nederlandse ondernemingen, vooral ook in het MKB. Daarom zullen ook de tarieven van inkomstenbelasting op winst een gelijke tred moeten houden met die in de vennootschapsbelasting. Financiering kan worden gevonden in grondslagverbreding en het nauwkeurig richten van faciliteiten in de winstsfeer.
- Bij het opstellen van nieuwe belastingwetgeving is eenvoud kernpunt, kleinere belastingen verstoren dit beeld (eenvoud). Vanuit dit perspectief verdient invoering van een loonsomheffing en een daarbij behorende vlaktaks aanbeveling, premies volksverzekeringen en werknemersverzekeringen kunnen in het belastingtarief worden opgenomen (fiscaliseren).

5. Optimaal werkende arbeidsmarkt, "Benut al het talent in de samenleving"

voor een dynamische economie is een goed opgeleide beroepsbevolking, die in staat is zich aan te passen aan veranderende omstandigheden een vereiste. Door toenemende internationale concurrentie en snelle technologische veranderingen nemen de eisen aan het kennisniveau en aanpassingsvermogen van de beroepsbevolking toe. Daarnaast zal door de vergrijzing de krapte op de arbeidsmarkt weer toenemen. Nederland staat daardoor voor een urgente opdracht: extra participatie en een beter functionerende arbeidsmarkt. Op dit moment zijn er belemmeringen om al

het talent mee te laten doen. Responsiever onderwijs, een belangrijke rol van scholing ook na het initieel onderwijs, optimale aansluiting van vraag en aanbod en een maximale benutting van al het aanwezige talent zijn van groot belang.

Wat is hiervoor nodig?

- Het stimuleren van een betere aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt
  - Regionaal bedrijfsleven zwaardere stem bij vormgeven praktijkleren MBO.
  - Blijven stimuleren van samenwerking tussen scholen en bedrijven door verlenging van de regeling Beroepsonderwijs in Bedrijf.
  - Vergroten mogelijkheden om schoolexamen vmbo gezamenlijk met externe partners vorm te geven (mbo-havo-arbeidsmarkt) en belonen samenwerking in de regio.
- Kiezen voor excelleren in het beroepsonderwijs, onder andere door:
  - Waardering voor vakmanschap: meer vakscholen met praktische en beroepsgerichte opleidingen. En introductie van werkscholen in het speciaal onderwijs en praktijkonderwijs.
  - Meer studenten hbo techniek via Centres of Expertise (Sectorinvesteringsplan De Boer)
  - Kies in Kennis: Sectorplan voor technisch mbo: kwaliteit en *selectief* investeren in techniek. (Sectorinvesteringsplan Hermans)
- Efficiënte aanpak van (jeugd)werkloosheid en vergroten participatie door ruime, regelarme budgetten (werkbudget van gemeenten en UWV, O&O, Onderwijs)
- Structurele impuls in scholing van werkenden door introduceren niet-baangebonden Werkbudget of trekkingsrechten werknemers op O&O-fondsen.
- Introduceren van een leerrechtensysteem voor bekostiging van het onderwijs.

6. Verbeter de positie van de zelfstandige ondernemer, "Vergemakkelijk de transitie tussen werknemer- en ondernemerschap en terug" (do. 11/3 overleg O - AEP)

De huidige arbeidsmarkt kenmerkt zich door een toenemende dynamiek. Het traditionele onderscheid tussen ondernemers en werknemers verdwijnt snel; zeker als op termijn steeds meer mensen zullen kiezen voor een arbeidsvorm die het midden houdt tussen het werknemerschap en ondernemerschap. De voordelen die dergelijke arbeidsvormen onze economie bieden is een vergrote flexibiliteit van de arbeidsmarkt. Een mogelijk nadeel van deze flexibilisering is dat de huidige fiscale en sociale arrangementen niet meer aansluiten op de praktijk van de hedendaagse arbeidsmarkt. Risico is dat er een disbalans ontstaat in rechten, plichten en zekerheden tussen werknemer en ondernemer. Balans hierin is noodzakelijk zodat overgangen tussen werknemerschap en ondernemerschap en terug evenwichtiger worden (dit betekent overigens geen gelijke behandeling). Mogelijkheden hiertoe zijn het verkleinen van de verplichtingen en verantwoordelijkheden die worden neergelegd bij ondernemers in het MKB en het verbeteren van de sociale voorzieningen voor zelfstandig ondernemers (o.a. financiële risico's bij ziekte of arbeidsongeschiktheid en pensioen). Dat betekent overigens niet dat de situatie moet ontstaan dat een bepaalde groep zowel in aanmerking komt voor alle fiscale ondernemersfaciliteiten als de volledige sociale bescherming geniet.

Wat is hiervoor nodig?

- Verbeter de toegankelijkheid en betaalbaarheid van sociale zekerheid voor zzp'ers (ziekte, arbeidsongeschiktheid en pensioen), zij het via publieke of private weg.

7. Creëer goede fysieke facilitering voor bedrijvigheid, "Ondersteun campussen en creëer attractieve bedrijventerreinen"

Succesvolle ondernemers moeten ook kunnen beschikken over voldoende fysieke ruimte om te ondernemen. Zo zijn attractieve bedrijventerreinen een essentiële randvoorwaarde voor een goed functionerende economie, maar staan we voor de grootschalige opgave om snelle veroudering van

bedrijventerreinen tegen te gaan en achterblijvende herstructurering op te pakken (totaal 15.800 ha. voor de periode 2009-2020). Ook vormen campussen in toenemende mate belangrijke pijlers voor een internationaal concurrerend (top)vestigingsklimaat.

Wat is hiervoor nodig?

- Creëren van attractieve bedrijventerreinen:
  - geen slot op de aanleg van nieuwe bedrijventerreinen, maar een behoedzame planning en programmering van bedrijventerreinen.
  - doorgaan met de bestaande herstructureringsopgave van 6500 ha (periode 2009-2013) en in 2013 besluiten over resterende herstructureringsopgave.
  - waarborgen verduurzaming bedrijventerreinen door voor langere termijn in te zetten op een verzakeling van de ontwikkeling en beheer van bedrijventerreinen.
- Ondersteunen van een aantal geselecteerde campussen van (potentieel) nationaal belang. De ondersteuning kan gaan om:
  - voorzieningen voor starters en doorgroeiers;
  - realisatie van geavanceerde (gezamenlijke) onderzoeksfaciliteiten;
  - goede bereikbaarheid en kwaliteit van de openbare ruimte.

8. Benut de kennis en kunde van ondernemers voor het oplossen van maatschappelijke vraagstukken, "Duurzaamheid als kans"

Duurzaam ondernemen wordt steeds belangrijker. De druk op beschikbare grondstoffen en energiebronnen neemt toe, de concurrentie van landen met lage lonen en/of lage energiekosten groeit, klanten vragen naar duurzame producten met een hoge kwaliteit. Maar duurzaam ondernemen biedt ook veel kansen. Met innovatieve producten en diensten kunnen Nederlandse ondernemers zich onderscheiden en een goede positie verwerven op de mondiale groeimarkten voor gezonde, energiebesparende en duurzame producten en diensten. Op deze manier benutten we ook de kennis en kunde van ondernemers voor de oplossing van maatschappelijke vraagstukken.

Wat is hiervoor nodig?

- Voldoende financiering voor duurzame projecten onder andere door vanuit de overheid de kredietverlening voor duurzame projecten te stimuleren.
- Ondersteun demonstratieprojecten van doorbraaktechnologie (zoals recent HIsarna/Corus).
- Zorg voor meer en betere coaching voor MKB-ondernemers op kwaliteit krediet- en/of subsidieaanvraag.
- Wegnemen van belemmeringen in regelgeving en vergunningverlening door het verkorten van vergunningprocedures voor duurzame projecten, een meer dynamische normstelling (zoals toprunner systeem in Japan) en het wegnemen van knelpunten in wet- en regelgeving die de inzet van afvalstromen als grondstof belemmeren.
- Creëren van vraag naar duurzaamheid, onder andere vast aandeel duurzaam inkopen overheid reserveren voor innovatieve oplossingen en overheidsaanbesteden via prijsvraag systeem.

3a. Toekomst innovatiebeleid

A. Analyse en knelpunten

Innovatie en ondernemerschap zijn de drijvende krachten achter onze huidige en toekomstige welvaart. Nederland zal het voor haar toekomstige welvaarts-groei vooral moeten hebben van het beter benutten van ons kennispotentieel en van productiviteits-groei. Meer innovatie is daarvoor cruciaal. Het blijven investeren in innovatie is, juist in het huidige economische tij, van cruciaal belang voor het economisch herstel en om het duurzaam groeivermogen van de Nederlands economie op de lange termijn te ondersteunen.

Nederland moet op dit terrein hoge ambities realiseren. We willen het land zijn waarin ondernemers volop kansen krijgen om te groeien en duurzaam te vernieuwen. Waar hoogwaardige kennis wordt omgezet in nieuwe en verbeterde producten voor consumenten en samenleving. Nederland moet ook een aantrekkelijke broedplaats zijn voor talent en voor kennisintensieve buitenlandse investeringen. Dit vertaalt zich in de ambitie om mondiaal een top-5 positie in te nemen voor concurrentiekracht, wetenschap en innovatie. We staan op dit moment echter op plaats 10.

De belangrijkste uitdagingen waar Nederland voor staat zijn:

1. Een innovatiever bedrijfsleven: In de volle breedte moeten de innovatieve prestaties van het bedrijfsleven omhoog. De private R&D investeringen, het aantal bedrijven dat innoveert en de omzet uit innovatieve producten en diensten zijn internationaal vergeleken onvoldoende. Uitdaging is om de gehele keten van onderzoek en innovatie zodanig vorm te geven dat sterktes maximaal tot ontwikkeling komen en bedrijven de ruimte hebben om kansen te benutten.
2. Kennis ten dienste van economie en maatschappij: Kennis en innovatie zorgen niet alleen voor concurrentiekracht maar kunnen ook praktische oplossingen creëren voor maatschappelijke vraagstukken. Het huidige stelsel van toegepast onderzoek in Nederland is te weinig gericht op kennisontwikkeling en kennisbenutting door bedrijven en voor maatschappelijke vraagstukken.
3. Meer excellentie en onderscheidend vermogen: Nederland wil bij de wereldtop behoren. Dat lukt alleen door te excelleren en te specialiseren op terreinen waar Nederland het internationaal het verschil maakt of kan maken. Hiervoor zijn publieke en private inspanningen nodig. Onze kennisinfrastructuur (kennisinstellingen en universiteiten) heeft onvoldoende reliëf en onderscheidend vermogen om internationaal het verschil te maken. Het onderzoekslandschap is te versnipperd door onvoldoende regie en focus. Hier liggen twee majeure knelpunten: er wordt in de wetenschap nog te weinig gekozen en en gemaakte keuzes zijn te weinig leidend voor investeringen in het hele kennis- en innovatiesysteem (van onderzoek naar bedrijvigheid).
4. Internationaal verbinden en vermarkten: Wie gaat voor internationale excellentie zal Nederlandse innovatieprogramma's ook moeten verbinden met Europese programma's en zwaartepunten en over nationale landsgrenzen heen strategische allianties moeten aangaan. Zonder voldoende excellente kenniswerkers en een goed functionerende arbeidsmarkt wordt innovatiepotentieel in de kiem gesmoord en verliezen we de mondiale "battle for brains". Nog sterker dan nu gebeurt moeten we inzetten op de internationalisering van de programma's door een gerichte inzet van acquisitie, handelsbevordering, economische diplomatie en missies.

B. Oplossingsrichtingen

De huidige beleidsmix voor innovatie bestaat uit een generiek basispakket voor alle ondernemers en een programmatisch pakket gericht op het uitbouwen van excellente clusters. Deze beleidsmix is ook volgens internationale organisaties als EU en OESO het beste antwoord op de uitdagingen

zoals hierboven geschetst. Het is dus van belang dat deze beleidsmix overeind blijft en de komende periode krachtig doorgepakt wordt door:

1. Basispakket: meer bedrijven die innoveren en dynamiek

Een offensieve beleidsinzet is om private R&D uit te lokken, buitenlandse investeringen aan te trekken en het MKB te vernieuwender te maken. Nu al gaat 66% van het innovatiebudget naar het MKB. Het basispakket voor ondernemers moet geperfectioneerd worden:

- *VC markt/Uitbreiding Innovatiekrediet*: Met de Europese Investeringsbank (EIB) wordt gesproken over een mogelijke samenwerkingsovereenkomst. Dit zou een significant extra budget mobiliseren van € 150 mln. in drie jaar. Het verdubbelen van het budget via de EIB betekent dat aanvullende financiering vereist is. PM groene kredieten
- *Fiscaliteit/WBSO & Innovatiebox*: De WBSO is een belangrijk generiek (fiscaal) instrument in de beleidsmix. Met de introductie en uitbreiding van de Innovatiebox is het fiscaal pakket onlangs fors uitgebouwd. Met name voor het vestigingsklimaat voor grote bedrijven is de Innovatiebox potentieel een belangrijke factor. De komende periode moet blijken hoe beide instrumenten zich tot elkaar verhouden mede gelet op de additionaliteit.
- *Demand led innovation*: overheid als innovatiebevorderende klant (launching Customer en SBIR). Vrijblijvendheid voorbij, gaat om committerende inzet op terrein van innovatief aanbesteden, slimme regulering en het wegnemen van belemmerende regelgeving.

2. Versterking programmatische aanpak voor innovatie: Nederland moet kiezen voor die terreinen waar het internationaal het verschil kan maken. Via de programmatische aanpak op sleutelgebieden wordt selectief ingezet op excellente clusters van kennis en bedrijvigheid. Deze aanpak blijkt succesvol; de innovatieprogramma's zorgen voor gerichte private R&D-investeringen, meer en betere R&D-samenwerkingsverbanden, een grotere focus in publieke R&D en een groter commitment van de betrokken partijen. De komende periode moet de aanpak met kracht worden uitgebouwd door:

- *Benut concurrentiekracht meer voor maatschappelijke vraagstukken*. Selectiviteit is de sleutel tot succes. In de hele keten moet doorklinken wat de speerpunten van Nederland zijn. Kennis en innovatie inzetten voor de oplossing van maatschappelijke uitdagingen vormt een integraal onderdeel van de aanpak.
- *Acquisitie en internationale samenwerking*: We hebben internationale spelers nodig om onze ambities voor de excellente clusters te realiseren. Nederlandse innovatieprogramma's moeten worden verbonden met Europese programma's zoals Joint Programming, European Technology Platforms en het European Institute of Innovation & Technology. Versterkte inzet is nodig op acquisitie van buitenlandse bedrijven en toptalent, het gericht inzetten van handelsbevordering, economische diplomatie en missies.
- *Rijksbrede aanpak*: Alleen R&D subsidies zijn onvoldoende. Het gaat om een integrale aanpak met aandacht voor regelgeving, human capital, en ruimtelijke aspecten. Hierbij werken alle departementen samen.
- *Kansen op het snijvlak van programma's*: doorsnijdende thema's zoals biobased economy (energie), diensteninnovatie en bouwen in stedelijke Delta's zijn kansrijk. Verankeren van de positieve effecten van de crisismaatregel kenniswerkers door een arrangement om mobiliteit van onderzoekers (publiek en privaat) te bevorderen.
- *Kenniswerkers*: de positieve effecten van de crisismaatregel kenniswerkers moet worden verankerd door een arrangement om mobiliteit van onderzoekers (publiek en privaat) te bevorderen.

3. Governance: gericht investeren via "Innovation Board"

Een "Innovation Board" (opvolger van het Innovatieplatform) o.l.v. de minister van EZ (en OCW) (PM: geen MP?) moet een sturende rol bij de allocatie van R&D budgetten spelen. Meer regie en afstemming tussen het wetenschaps- en innovatiebeleid van OCW, EZ, andere departementen en uitvoeringsorganisaties is nodig: de keuzes die worden gemaakt moeten doorwerken in de hele cyclus van fundamenteel onderzoek, toegepast onderzoek en innovatie. De `Innovation Board` (IB) stelt naar Fins model de langjarige strategie op met economische, wetenschappelijke en maatschappelijke speerpunten. Het IB richt zich hierbij op de thematische bugetten van departementen, NWO, STW, KNAW, TNO/GTIs, EZ (incl. MIAs, EU en het FES). Geldende procedures zoals die van het FES en innovatieprogramma's worden hierop aangepast, waardoor de functie van o.a. de Cie van Wijzen, CPB en de SAC worden geïntegreerd. De belangrijkste uitvoerende diensten NWO en Agentschap NL breiden in een "groeimodel" hun samenwerking uit. Voor het FES geldt dat beter aan de specifieke financieringsbehoefte van publiek-private kennis- en innovatieprojecten en -programma's tegemoet moet worden gekomen. Daarnaast zou een groter deel, bij voorkeur minimaal 25%, van de FES gelden voor kennis en innovatie gereserveerd moeten worden.

4. Valorisatie beter benutten van kennis in de markt

In december 2008 hebben de Ministers van OCW, LNV en EZ met het maatschappelijk veld een valorisatieakkoord gesloten waarin prestatieafspraken staan op het gebied van valorisatie tussen overheid, kennisinstellingen en het bedrijfsleven. In 2010 start in dit kader het programma valorisatie. Additioneel budget is nodig om een 'glijbaan' naar voorziene institutionele verankering in 2016 te creëren.

C. Beoogde effecten

- Concurrentiekracht: top 5 WEF
- 2% private R&D
- meer buitenlandse R&D investeringen (aandeel 50%)
- Aandeel snelgroeiende bedrijven: 10%
- Aantal innovatieve bedrijven: top 5 EU
- Meer samenwerking tussen bedrijven en kennisinstellingen: top 5 EU
- Omzetaandeel vernieuwde producten: top 5 EU
- Meer focus en massa in onderzoek en innovatie (KIA indicator Rathenau)
- Hoger maatschappelijk en economisch rendement van publieke kennisinvesteringen
- Minder bestuurlijke drukte en verbetering publieke dienstverlening

3b. Programmatische aanpak

Investeren in de toekomst van ons groei- en verdienvermogen.

1. Publiek-private investeringsprogramma 's voor groei en innovatie: de programmatische aanpak.

- Nederland moet meer halen uit haar potentieel aan kennis en competenties bij bedrijven en kennisinstellingen voor zowel economische als maatschappelijke waardecreatie. Dat vereist eerst en vooral een uitdagend economisch klimaat dat de Nederlandse Delta aantrekkelijk maakt om in te ondernemen en te innoveren.
- De toegenomen internationale concurrentie en globalisering dwingt bedrijven en kennisinstellingen, zeker in het huidige economische tij, zich te specialiseren in gebieden waar we in Nederland goed in zijn of kunnen worden; terreinen waar we als Nederland een sterke en internationaal onderscheidende positie kunnen (blijven) innemen en waar we dus in de toekomst ons brood mee (kunnen) gaan verdienen (verdienvermogen). Dat vereist ook een gerichte internationaliseringstrategie (EU, buitenlandse afzetmarkten).
- De programmatische aanpak richt zich op het versterken van de internationale concurrentiekracht van bestaande en toekomstige economische sterktes in Nederlandse clusters van bedrijvigheid. Dat gebeurt door het uitlokken van publiek-private samenwerking in programma's voor groei en innovatie. De betrokken bedrijven kiezen, al dan niet in samenwerking met kennisinstellingen en andere partijen, zelf hun ontwikkelingsstrategieën, "niches" en "business opportunities" en investeren daar ook zelf in.
- Overheden ondersteunen dergelijke marktinitiatieven door de juiste condities te creëren waaronder deze kerngebieden tot ontwikkeling kunnen komen. Dat gebeurt o.a. door het stimuleren van kennisontwikkeling- en toepassing (subsidies, kredieten, garanties), door een adequate fysieke en ICT-infrastructuur te creëren (bedrijventerreinen, campussen, demonstratie- en onderzoeksfaciliteiten), door de kwaliteit en beschikbaarheid van kenniswerkers te vergoten, maar ook door de internationale relaties te ondersteunen met economische diplomatie, handelsbevordering en de acquisitie van buitenlandse investeringen en toptalent. Wie gaat voor internationale excellentie zal Nederlandse innovatieprogramma's ook moeten verbinden met Europese programma's en zwaartepunten (zoals Joint Programming, European Technology Platforms en het European Institute of Innovation & Technology), maar zal tevens over nationale landsgrenzen heen strategische allianties moeten aangaan.
- Dergelijke programma's voor groei en innovatie zijn publiek-private investeringsprogramma's op de zwaartepunten van onze economische structuur, zoals 1. Food, Nutrition & Flowers; 2. Brainport met een zwaartepunt op High Tech Systems & Materialen; 3. Mainports Rotterdam & Schiphol als motor voor Transport & Logistiek ; 4. Life Sciences; 5. Water; 6. Chemie; 7. Noordvleugel van de Randstad, met zwaartepunten op het gebied van de creatieve industrie, zakelijke, financiële en ICT-dienstverlening en haar verbinding met Schiphol; 8. Duurzame energie; en en 9. Den Haag Internationale Stad als internationaal herkenbaar knooppunt van organisaties op het gebied van recht, vrede en veiligheid. Ook publieke R&D-inspanningen (vooral die gericht zijn op het toegepaste onderzoek, zoals bij de GTI's, TNO en de tweede geldstroom) zullen in de toekomst meer moeten worden gericht op het ontwikkelen van de sterktes in deze kerngebieden.
- Dergelijke programma's versterken niet alleen de internationale concurrentiepositie van Nederland maar dragen – zo blijkt in de praktijk- ook bij aan praktische (deel)oplossingen voor maatschappelijke knelpunten (zoals energie, voeding en water); zo'n twee derde van alle bestaande programma's dragen substantieel bij aan duurzaam ondernemen. Juist voor

Nederland ligt hier in de toekomst veel potentieel omdat Nederland op veel terreinen reeds veel kennis en expertise in huis heeft om er concurrentievoordeel te halen (Meerjaren Innovatie en Kennis Kompas). Nederland heeft daarmee de potentie zich te ontwikkelen als de delta waar economische dynamiek en duurzaamheid op een evenwichtige wijze met elkaar worden gecombineerd. De aanpak zoals die geleidelijk aan vorm heeft gekregen in de maatschappelijke innovatieprogramma's moet de pioniersfase voorbij door sterktes in wetenschap en economie hiervoor meer te benutten in een geïntegreerde aanpak waarin het bevorderen van concurrentiekracht centraal staat (integratie MIA's en Innovatieprogramma's).

2. De programmatische aanpak: wat levert het op?

De programmatische aanpak lokt publiek-private investeringsprogramma's uit die anders niet tot stand waren gekomen en creëren de juiste randvoorwaarden, zoals voldoende kenniswerkers, hoogwaardige campussen en adequate ICT-infrastructuur. Concreet zorgen ze voor meer en gerichte private R&D-investeringen, meer en betere R&D-samenwerkingsverbanden (ook over landsgrenzen heen), een grotere focus in publieke R&D en tot een groter commitment van de betrokken partijen, inclusief het MKB.

In juni 2009 heeft het EIM een Mid Term Review gepubliceerd over de voortgang van de Innovatieprogramma's. De conclusie is dat de innovatieprogramma's positieve resultaten laten zien:

- De diverse innovatieprogramma's leiden tot additionele private R&D-investeringen, niet alleen in de perceptie van de deelnemers, maar ook op basis van harde cijfers. Op de terreinen van de innovatieprogramma's zijn de private R&D-investeringen geïntensiveerd als gevolg van de publiek-private samenwerking in de programma's.
- De inzet van de publieke middelen wordt effectiever ingezet omdat ze meer gericht wordt op sterke en excellente gebieden (focus en massa) en op marktoepassingen; twee belangrijke knelpunten waar Nederland mee kampt.
- De samenwerking tussen bedrijven en kennisinstellingen, één van de meest hardnekkige knelpunten in Nederland, is door de innovatieprogramma's sterk verbeterd. Ook de kwaliteit van de samenwerking is verbeterd.
- De programma's leiden er ook toe dat bedrijven meer dan zonder programma het geval was geweest strategisch samenwerken en in de pre-concurrentiële fase kennis met elkaar delen.

Uit de monitoring van de Pieken in de Delta programma's blijkt onder dat met deze gebiedsgerichte aanpak extra private investeringen worden uitgelokt, dat er meer grensoverschrijdende samenwerkingsverbanden tot stand komen, die anders niet tot stand waren gekomen en dat het MKB meer betrokken is bij economische vernieuwing.

De programmatische aanpak ondersteunt internationaal opererende bedrijven om hun activiteiten te verbinden met de speerpunten in de Europese programma's. Voorbeelden daarvan zijn de "Knowledge Innovative Communities" van het European Institute of Innovation & Technology; zoals die op het terrein Climate Change (Nederlandse betrokkenheid o.a. op gebied van watermanagement), ICT-labs (op de High Tech Campus in Eindhoven) en de betrokkenheid van Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen bij "Inno-energy" op gebied van duurzame energie. Ook door de acquisitie van buitenlandse investeringen en toptalent, door handelsbevordering en door de inzet van economische diplomatie en missies wordt in de programmatische aanpak de internationalisering en internationale samenwerking in de programma's ondersteund.

Een deel van de programma's richt zich ook op het creëren van (deel)oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken (veiligheid, gezondheid, water, duurzame energie). Een aantal concrete voorbeelden:

- "Vehicle Efficiency" (Innovatieprogramma HTAS) gericht op reductie brandstofgebruik, CO₂, reistijd en een verhoging van de verkeersveiligheid;
- nieuwe voedingsproducten die bijdragen aan het terugdringen van voedingsgerelateerde chronische ziekten (Innovatieprogramma FND);
- de reductie van het gebruik van fossiele energie en grondstoffen (Innovatieprogramma Chemie) of het terugdringen van het energiegebruik in de industrie (Programma Industriële Energiebesparing, ET);
- het grensoverschrijdende BioBase programma in de Zeeuws-Vlaamse grensregio of het Bio-gascentrum en het onderzoeksproject EDGaR in Groningen (alle in kader van Pieken in de Delta);
- maatschappelijke innovatieprogramma's op het terrein van gezondheid, veiligheid, duurzame agro- en visserijketens en water; maar ook: het interdepartementale programma energietransitie en ICT-programma's gericht op het benutten van ICT-toepassingen op maatschappelijk terrein ("smart living", "smart building").

3. De centrale beleidsboodschap van de programmatische aanpak in een notendop

Investeren in de toekomst van Nederland doe je samen:
publiek-private partnerschappen voor economie en samenleving

- Nederland moet werken aan de toekomst van onze welvaart en aan ons duurzaam groeivermogen,...
- ...door in sterke clusters van hoogwaardige kennis en bedrijvigheid waar Nederland zich internationaal kan onderscheiden ...
- ...met publiek private partnerschappen van bedrijven, kennisinstellingen en overheden ...
- ...gericht te investeren in de ontwikkeling en uitvoering van programma's voor groei en innovatie, die ook een bijdrage leveren aan de aanpak van een aantal maatschappelijke uitdagingen ...
- ...met een werkwijze waarmee ambities, krachten, competenties en expertise worden gebundeld in een aanpak die in dialoog tussen de betrokken partijen tot stand komt en die leidt tot een gezamenlijke strategie en actieplan waaraan alle relevante partijen hun steentje bijdragen.

Richtingen voor de toekomst

De programmatische aanpak draagt bij aan het versterken van de Nederlandse concurrentiekracht en lokt private investeringen uit. In een volgende kabinetsperiode kan de programmatische aanpak verder worden versterkt door o.a.:

- Een sterke focus op het bevorderen van innovatie en groei in de kerngebieden en sterke clusters van economische bedrijvigheid van de Nederlandse economie.
- Nog sterker dan nu gebeurt inzetten op de internationalisering van de programma's door een gerichte inzet van acquisitie van buitenlandse bedrijven en toptalent, het gericht inzetten van handelsbevordering, economische diplomatie en missies. Het meer benutten van deze internationale instrumenten voor het vermarkten van kennis en bedrijvigheid waar we in Nederland goed in zijn, is noodzakelijk voor een verdergaande internationaliseringstrategie. Ook het actief verbinden van Nederlandse sterktes met de Europese programma's (Joint

Programming, European Technology Platforms en het European Institute of Innovation & Technology) is een essentieel onderdeel van die internationaliseringsstrategie.

- Ook publieke R&D-investeringen voor het bevorderen van toegepast onderzoek (TNO, GTI's, tweede geldstroom) zouden zich meer moeten richten op vernieuwing en groei van de sterktes van de Nederlandse economie; terreinen waar we in Nederland een sterke en internationaal onderscheidende positie kunnen (blijven) innemen en waar we dus in de toekomst ons brood mee (kunnen) gaan verdienen (verdienvermogen).
- Publiek-private programma's voor groei en innovatie versterken niet alleen de internationale concurrentiepositie van Nederland maar dragen door de ontwikkeling van nieuwe producten en diensten – zo blijkt in de praktijk- ook bij aan deeloplossingen voor maatschappelijke knelpunten. De aanpak zoals die geleidelijk aan vorm heeft gekregen in de maatschappelijke innovatieprogramma's moet de pioniersfase voorbij door sterktes in wetenschap en economie hiervoor meer te benutten in een geïntegreerde aanpak waarin het bevorderen van concurrentiekracht centraal staat.

4. Crisismaatregelen exit strategie

A. Analyse en knelpunten

- In reactie op de economische crisis van eind 2008 en begin van 2009 heeft het kabinet tal van maatregelen genomen.
- Ten eerste is het financiële systeem overeind gehouden door steun te verlenen aan financiële instellingen. Ten tweede is een duidelijke impuls gegeven aan de economie door aan de ene kant de automatische stabilisatoren hun werk te laten doen en aan de andere kant een breed pakket aan stimuleringsmaatregelen te nemen.¹²
- Het ziet er naar uit dat in 2010 de economie met 1,5% zal groeien en dat dit herstel zich in 2011 zal doorzetten (Concept CEP 2010). Op basis van het Concept CEP 2010 kan de potentiële groei in 2010/2011 op ca. 1% per jaar worden geschat. Vergroting van het groeivermogen moet in de komende kabinetsperiode een belangrijk aandachtspunt worden.
- In 2011 zal tevens een begin moeten worden gemaakt met het op orde brengen van de overheidsfinanciën die door de crisis behoorlijk uit het lood zijn geslagen (4,9% EMU-tekort in 2009, verwacht 6,3% EMU-tekort 2010).
- Tegelijkertijd loopt het overgrote deel van de crisismaatregelen eind 2010 af.
- Het is zaak tijdens deze bezuinigingsoperatie en exit van stimulering de effecten op de economie niet uit het oog te verliezen. Maatregelen zouden meer moeten realiseren dan het op orde brengen van de overheidsfinanciën alleen: Het uiteindelijke samenstel aan maatregelen zal een zo gunstig mogelijk effect moeten hebben op het verdienvermogen, de concurrentiepositie en de innovatieve kracht van de Nederlandse economie.

B. Oplossingsrichtingen

Wanneer de economie weer aantrekt betekent dit niet dat de overheid zich blindelings kan terug trekken. Indien de volgende problemen niet adequaat worden aangepakt kan de economie op lange termijn zwakker worden in plaats van sterker:

- Wanneer de economie aantrekt neemt de vraag naar krediet toe, terwijl de buffers van de banken in eerste instantie achterblijven. Hierdoor kan de kredietverlening opnieuw in gevaar komen. Kredietgarantie instrumentarium pas beperken wanneer kredietverlening is genormaliseerd.
- Het werkloosheidspercentage in Nederland is het laagste van de EU-landen. Wanneer de economie aantrekt dreigt krapte op de arbeidsmarkt. Hiernaast zullen de gevolgen van de vergrijzing de komende jaren duidelijk worden. Dit vraagt om maatregelen die het arbeidsaanbod vergroten en het sociale vangnet betaalbaar houden. Hierbij kan gedacht worden aan een verdere flexibilisering van de arbeidsmarkt en verhoging van de AOW leeftijd naar 67.
- Door de groei van de wereldeconomie zal de vraag naar grondstoffen, voedsel en energiebronnen blijven toenemen. Beleid dat inzet op duurzame economische ontwikkeling is daarom van het grootste belang. Denk bijvoorbeeld aan de energie transitie en het beprijzen van de uitputting van natuurlijke hulpbronnen.
- Inspanningen op het gebied van onderwijs, kennis en innovatie zijn van belang voor de productiviteitsontwikkeling. De budgettaire krapte, in combinatie met de noodzaak ons in te blijven spannen op de terreinen onderwijs, kennis en innovatie, heeft de volgende twee consequenties: (1) de noodzaak voor institutionele hervormingen neemt toe, want de ruimte

---

¹² Het gaat hierbij om de pakketten van november 2008 en januari 2009, het aanvullend beleidsakkoord van maart 2009 en de ophoging van de kapitaalmarktinstrumenten van september 2009.

om extra te investeren is immers zeer beperkt; (2) uitgaven aan onderwijs, kennis en innovatie moeten bij bezuinigingen zoveel mogelijk worden ontzien.

- Ter illustratie: Nederland is goed in kennisontwikkeling, maar minder goed in kennisvalorisatie. Wanneer Nederland volop wil profiteren van de hier ontwikkelde kennis, moeten we in de toekomst deze kennis effectiever omzetten in innovatieve producten en diensten.

C. Beoogde effecten

Een weloverwogen exit strategie gecombineerd met slimme bezuinigingen maakt het mogelijk om tegelijkertijd de overheidsfinanciën op orde te brengen, de welvaart te verhogen door Nederland sterk te positioneren in de wereld én een succesvolle transitie te maken naar een duurzame en innovatieve economie. Dit levert groeikansen op en verbetert het verdienvermogen van Nederland.

5a. Buitenlandse handel en investeringen; versterking economische diplomatie

A. Analyse en knelpunten

Internationale handel en het aantrekken van buitenlandse investeringen zijn essentieel voor banen en economische groei in Nederland. Nederland zet topprestaties neer: we zijn de 6^e exporteur en 6^e ontvanger van buitenlandse investeringen ter wereld. Om uit de economische crisis te komen, moeten we topprestaties blijven neerzetten. Hierbij is primair het bedrijfsleven aan zet, maar door veranderende omstandigheden zal ook een groter beroep moeten worden gedaan op de verantwoordelijke bewindspersoon. Nederland heeft een volwaardige Minister voor Buitenlandse Handel en Investeringsnodig, vooral vanwege de grote rol die overheden spelen in de nieuwe groeimarkten.

Toelichting: Betekenis van buitenlandse handel en investeringen

- Internationale handel is thans het enige element van de economie dat ons uit de recessie houdt
- Export draagt voor ongeveer 35% bij aan het nationale inkomen
- Industrie is voor ongeveer 2/3 van zijn afzet afhankelijk van buitenlandse markten
- Nederland telt 5320 vestigingen van buitenlandse bedrijven; deze zijn goed voor 700.000 arbeidsplaatsen, 7% van de totale werkgelegenheid en zelfs 22% van de industrie
- Buitenlandse bedrijven creëren ook indirect banen (multipliereffect tussen 1,7 en 3,5) en zijn doorgaans meer exportgericht dan Nederlandse bedrijven
- *The Netherlands Foreign Investment Agency* zet voor 2010 in op 130 nieuwe investeringsprojecten in Nederland ter waarde van 500 miljoen euro waarvan 25% uit een hoogwaardige sector; het gaat om 2500 extra directe banen

Voormalige communistische landen maar ook een land als India met een traditioneel sterke rol voor de staat, zijn de afgelopen jaren getransformeerd in snel groeiende opkomende markten. Het is juist in dit soort afzet- en investeringsmarkten waar grote kansen liggen voor Nederlandse bedrijven. In deze landen – China, India, Rusland, Brazilië e.a. - blijft de rol van de overheid in het marktproces sterk aanwezig. En de tegenhangers van Nederlandse bedrijven in die landen blijven vaak verbonden met de overheid. Dit heeft een ingrijpend effect op de handel en de noodzakelijke rol van de Nederlandse overheid. We moeten meer investeren in economische diplomatie, in publiekprivate partnerschappen, in wederzijds voordelige allianties met derde landen (en hun staatsbedrijven) om markten toegankelijk te maken die voor bedrijven anders gesloten zouden blijven. Ook de rol van opkomende economieën als bron voor het aantrekken van buitenlandse investeringen groeit. Tegelijkertijd neemt de concurrentie om investeringen toe. Dit betekent inspelen op een ander speelveld, waarbij we Nederland in kringen van investeerders én politieke contacten steviger moeten neerzetten als aantrekkelijke plek voor (hoogwaardige) buitenlandse investeringen.

B. Oplossingsrichtingen

Het veranderende wereldtoneel moet er toe leiden dat de Nederlandse overheid meer een regierol op zich neemt. Voor het nieuwe kabinet leidt dit tot de volgende agenda:

1. Buitenlandse handel en investeringen verdienen een volwaardige ministeriële status.
2. Geef een verdere impuls aan de regierol van EZ op economische diplomatie door de economische diplomatie meer in te integreren binnen de Nederlandse overheid waarbij de Minister van Economische Zaken verantwoordelijk is voor de integrale aansturing van internationale economische activiteiten.

3. Voor de export is het gebruik maken van de Nederlandse sterktes essentieel. Hiervoor is het noodzakelijk dat de regierol van EZ zich ook richt op stevige interdepartementale coördinatie van de economische activiteiten van de vakministeries (LNV, V&W, VROM, VWS). Beleg hiervoor een strategisch economische CoRia onder voorzitterschap van het Ministerie van Economische Zaken die (naast een strategische CoRia op *Veiligheid en Consulaire Zaken en Migratie*) het ambtelijke voorportaal van de RIEZ vormt.
4. Maak aan het begin van de kabinetsperiode een (jaarlijks te actualiseren) internationaal economisch actieplan, vast te stellen door de strategische economische CoRIa. Met als elementen:
  - Een substantiële internationaliseringsstrategie gericht op de programmatische aanpak op de comparatieve voordelen van de Nederlandse economie
  - Zet 25% van de uitgaven voor ontwikkelingssamenwerking in voor de vereiste middelen
  - Een reisagenda van het kabinet, waarin inkomende en uitgaande bezoeken goed worden afgestemd (evt. ook met sleutelfiguren van de lagere overheden), zodat door strategisch economische diplomatie bovenstaande doelstellingen kabinetsbreed worden ondersteund.
  - Een actieplan voor internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO)

Toelichting: Economische diplomatie versterkt de programmatische aanpak van het innovatiebeleid

Kansen voor het Nederlandse bedrijfsleven liggen wereldwijd in de sectoren: water, milieutechnologie, klimaat, en duurzame technologieën in het algemeen, zoals duurzaam agrarisch produceren (glastuinbouw), duurzaam water en energie (her)gebruik etc. Deze sectoren worden via een programmatische aanpak gesteund om te blijven innoveren, om tot de besten in de wereld te blijven behoren. De Nederlandse markt is echter beperkt, de nieuwe producten en technologieën zullen wereldwijd een afzetmarkt moeten krijgen en ook is internationale samenwerking in R&D nodig om tot de besten op de wereld te blijven behoren. De grootste nieuwe markten voor deze technologieën en producten bevinden zich in de opkomende markten. De verschillende financiële en personele instrumenten van economische diplomatie versterken dan ook de programmatische aanpak van het innovatiebeleid. Hierbij moet wel samenhang zijn met het beleid op het gebied van ontwikkelingssamenwerking en MVO. Bij de internationale dimensie van de programmatische aanpak gaat het immers veelal om Nederlandse bijdragen aan maatschappelijke doelstellingen en mondiale publieke goederen.

5. Zorg voor voldoende bezetting en taakgerichtheid van economisch belangrijke posten. Daar waar de economische functie de hoofdtaak van een post is, is van belang:
  - Aansturing door Ministerie van Economische Zaken
  - Personele bezetting die aansluit bij competenties voor economische diplomatie
  - Sterk samenwerkend economisch cluster (inclusief vakattachés)
  - Snelle signalering van kansen voor het bedrijfsleven en effectieve begeleiding bedrijfsleven (informatievoorziening)

Toelichting: Belang van economische posten voor buitenlands bedrijfsleven

De Nederlandse vertegenwoordiging in het buitenland speelt bij een groot aantal posten een grote rol bij het Nederlands economisch beleid, zowel voor de handel en export als voor het aantrekken van investeringen naar Nederland. Deze neemt alleen maar toe door de eerdergenoemde noodzaak van overheidsbemoediging, doordat ook de overheid een grote publieke partij vormt in

het buitenland. Met het Ministerie van Buitenlandse Zaken wordt momenteel gezamenlijk voorzien in de aansturing van het postennetwerk. Posten hebben nu een breed takenpakket, de efficiëntie op de post zou, gezien de schaarste aan middelen, kunnen toenemen door de taken te beperken tot de hoofdtaken. Voor een groot aantal posten is deze hoofdtak de economische functie.

C. Beoogde effecten

Behoud en versterking van de Nederlandse positie als vooraanstaande handelsnatie en als land dat zich onderscheidt onder potentiële buitenlandse investeerders.

5b. Buitenlandse handel en investeringen; versterking binnenlandnetwerk

A. Analyse en knelpunten

Internationale handel is essentieel voor banen en economische groei in Nederland. Nederland zet topprestaties neer: we zijn de 6^e exporteur ter wereld. Om uit de economische crisis te komen, moeten we topprestaties blijven neerzetten. Hierbij is primair het bedrijfsleven aan zet. Bedrijfsleven, en met name het MKB, worden hierbij ondersteund door overheid (EVD), Kamer van Koophandel en private organisaties zoals het NCH, Fenedex.

Afstemming van de activiteiten van de publiek en private partijen vindt plaats binnen de Dutch Trade Board (DTB). Voor ondernemend Nederland zijn echter veel partijen actief, waardoor een ondernemer niet altijd direct op het juiste pad wordt gezet en de diverse organisaties naast elkaar gedeeltelijk dezelfde werkzaamheden verrichten. Daarnaast wordt door verschillende partijen, verschillende specialistische kennis verschaft.

De Dutch Trade Board (DTB) is op 16 november 2004 in het leven geroepen om de positie en concurrentiekracht van Nederlandse ondernemingen in het buitenland te versterken, met name door een optimale publiek-private samenwerking. De DTB richt zich op ondernemers die internationaal actief zijn of dat willen worden, in principe in alle facetten van internationaal ondernemen. Uitgangspunt voor de DTB is de inzet van bestaande expertise en de eigen verantwoordelijkheid van de individuele partijen.

Doelstelling

De overkoepelende doelstelling van de DTB is het bevorderen van internationaal ondernemen. De inzet is om de positie van Nederland in de top van spelers in de wereldhandel te behouden, waarbij in het bijzonder geldt dat Nederland concurrerend moet blijven ten opzichte van andere ontwikkelde landen.

Daarbij wordt in acht genomen dat de voorwaarden voor succesvol internationaal ondernemen vooral worden bepaald door:

- een goed ondernemings- en vestigingsklimaat in Nederland zelf;
- een goed (multilateraal) stelsel/ level playing field voor handel en investeringen;
- de internationale conjunctuur.

Door middel van een op maat gesneden publiek en privaat instrumentarium worden ondernemingen ondersteund bij de marktverkenning en -oriëntatie. Hiernaast vragen specifieke knelpunten bij de ontwikkeling van buitenlandse markten om specifieke actie. Het gaat daarbij zowel om:

- a) de specifieke problemen die starters op buitenlandse markten ontmoeten;
- b) de specifieke knelpunten die de (meer) ervaren ondernemers ontmoeten op complexere (opkomende) markten.

Het handelsbevorderend netwerk deze in de DTB samenwerkt bestaat uit:

- Brancheorganisaties zoals: FME-CWM, Metaalunie, Modint, HISWA
- Kamers van Koophandel
- Overheid: NL EVD Internationaal , ministerie van Buitenlandse Zaken, ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, ministerie van Verkeer en Waterstaat, ministerie

VROM

- Particuliere handelsbevorderende organisaties: Fenedex, NCH,

Nationale organisaties van het bedrijfsleven: VNO-NCW, MKB-Nederland, ICC Nederland

B. Oplossingsrichtingen

- Binnen het huis en onder de verantwoordelijkheid van de KvK's organiseren van het gezamenlijk aanbieden van de diensten van de KvK's, Syntens, en private organisaties op het gebied van handelsbevordering, waarbij het bestaande (EVD)-instrumentarium wordt aangeboden;
- Hierbij samenbrengen van alle bestaande kennis op het gebied van (starten met) internationaliseren, onderwijs en financieringsmogelijkheden bij één loket bij de KvK's (al dan niet fysiek) waarbij bedrijf informatie en advies kan krijgen;
- NL EVD Internationaal laten uitgroeien tot het kenniscentrum van deze samenwerkende organisaties;
- Voortzetten van de DTB als afstemmingsorgaan tussen de publieke en private partijen, waarbij naast coördinatie en draagvlak ook steeds meer gebruik gemaakt gaat worden van het genereren van ideeën voor de vernieuwing van diensten en wijze waarop deze naar het bedrijfsleven wordt ontsloten. Hiermee kan effectiviteit van het binnenlandnetwerk voortdurend gezamenlijk op een hoger plan gebracht.

C. Beoogde effecten

- beter afgestemde en innovatieve dienstverlening aan bedrijfsleven
- beter investering overheidsmiddelen om bedrijfsleven goed te bereiken

6. Markt en overheid

6a. Winkeltijdenwet

A. Analyse en knelpunten

De Winkeltijdenwet gaat uit van verplichte sluiting van de winkels op zondag. Op dit uitgangspunt zijn slechts een beperkt aantal uitzonderingen mogelijk.

Het belangrijkste knelpunt in het functioneren van de Winkeltijdenwet zit in de regulering van koopzondagen. Het merendeel van de gemeenten wordt hierdoor geconfronteerd met centraal bepaalde grenzen aan de lokale besluitvorming. Gemeenten geven aan niet goed met de centrale begrenzingen van de wet op zondag te kunnen werken. Gemeenten hebben nu de mogelijkheid om 12 koopzondagen aan te wijzen. Als zij meer koopzondagen willen aanwijzen, dan kunnen zij gebruik maken van uitzonderingen. Met name bij de uitzonderingen op het verbod (toerismebepaling en avondwinkelbepaling) doen zich knelpunten voor, omdat er een toenemende behoefte is aan zondagsopenstelling. De meeste gemeenten met een toenemend aantal koopzondagen proberen tegemoet te komen aan de groeiende maatschappelijke behoefte. Winkelen op zondagmiddag is een vorm van vrijetijdsbesteding geworden. Consumenten blijken de keuzevrijheid te waarderen en de winkeliers hebben ieder andere behoeften ten aanzien van de periode van het jaar waarin de koopzondagen zouden moeten vallen. Hierdoor maken steeds meer gemeenten gebruik van de uitzonderingen die de Winkeltijdenwet ze biedt.

B. Oplossingsrichtingen

Er moet meer ruimte komen om zondagsopenstelling toe te staan. Hiervoor zijn twee oplossingen denkbaar:

1. Winkeltijdenwet afschaffen.
2. Bepalen van het aantal koopzondagen aan gemeenten overlaten met minimaal aan te wijzen aantal koopzondagen (bijv. 12) dat winkeliers altijd open mogen zijn.

De voorkeur gaat uit naar de eerste optie. Voordelen van deze optie zijn:

- Volledig gelijk speelveld en volledige ondernemersvrijheid.
- Handhaving Winkeltijdenwet wordt overbodig.
- vermindering regeldruk bedrijfsleven.

De tweede optie kent de volgende voordelen:

- Uitzonderingen worden overbodig
- Vergroot gemeentelijke autonomie en betekent voor alle gemeenten gelijke mogelijkheden.
- Biedt ondernemers kansen op meer koopzondagen dan op dit moment, maar concurrentievervalsing blijft bestaan.

C. Beoogde effecten

- stijging van omzet en werkgelegenheid in detailhandel
- meer ruimte voor nieuwe arbeids- en leefpatronen

D. Openstaande beslispunten Bestuursraad

Is het inderdaad wenselijk om in te zetten op afschaffing van de Winkeltijdenwet?

7. Fonds Economische Structuurversterking

A. Analyse en knelpunten

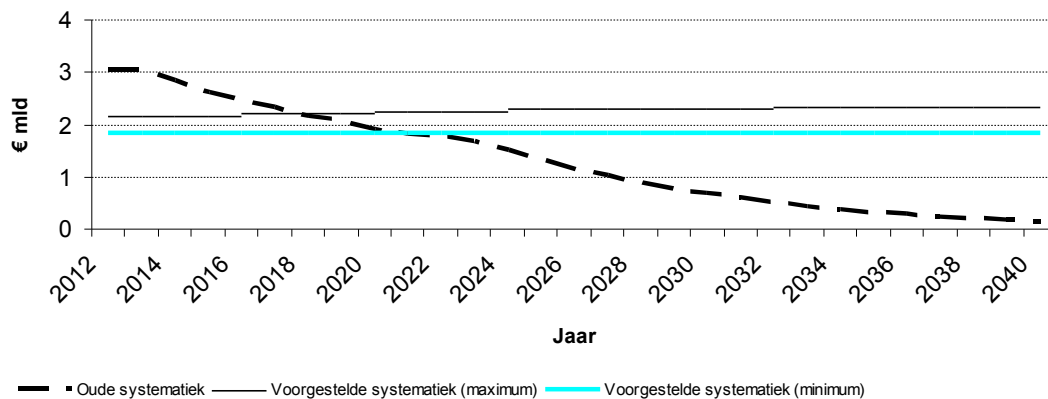
- Juist in tijden van economische tegenspoed en budgettaire krapte is het zaak een stabiele investeringsstroom vanuit het FES te waarborgen. Dit vraagt om duidelijkheid over een langjarige voedingssystematiek en voldoende ruimte voor investeringen in kennisinfrastructuur.
- De huidige wettelijke voeding (41,5% van de jaarlijkse gasbaten) leidt tot veel volatiliteit in de voeding en tot bestedingsdrang doordat meevallers in de baten direct tot uiting komen in de voeding aan het FES. Andersom betekende een tegenvaller een directe bezuiniging op het FES. Daarnaast zou zonder ingrijpen de voeding aan het FES stoppen naarmate de aardgasbaten opdrogen, terwijl de behoefte om te investeren in economische structuurversterking onverminderd blijft.
- Er bestaat behoefte aan snelle duidelijkheid over de FES-voeding in 2011 en verder, juist ook vanwege het belang om met het innovatiebeleid meerjarig commitment te kunnen tonen. In de huidige systematiek wordt vaak gepoogd met kortere, publieke interventies, langjarige private investeringen uit te lokken. Dat wringt.
- Vraag is hoe beter aan de specifieke financieringsbehoefte van publiek-private kennis- en innovatieprojecten en -programma's (behoefte aan commitment en continuïteit) tegemoet kan worden gekomen dan in de huidige Fes-systematiek (primair impulsfinanciering) vormgegeven.

B. Oplossingsrichtingen

- Het is noodzakelijk het FES vanaf 2012 of wellicht al 2011 te voeden via een nieuwe toekomstbestendige voedingssystematiek met een vaste voeding. Het FES-wetsvoorstel (nu TK) voorziet in een dergelijke structurele en stabiele reeks aan FES-voeding, waardoor ook na het opdrogen van het aardgasvermogen voeding van het FES verzekerd is.
- Uitgangspunt van de voedingssystematiek moet zijn het omzetten van ondergronds vermogen in bovengronds vermogen. Een zuivere voedingssystematiek kent dan geen voedingspercentage. Alleen als politiek behoefte bestaat om andere afwegingen te maken is een voedingspercentage opportuun. Een wettelijke minimumvoeding borgt in dat geval dat ten minste in de minimale investeringsbehoefte kan worden voorzien.
- Binnen het FES zal wederom sprake moeten zijn van een FES-enveloppe Kennis, Innovatie & Onderwijs. De omvang van deze FES-enveloppe zou tenminste 25% van het totale Fes-budget moeten bedragen.
- In de FES-criteria zou meer ruimte moeten komen voor commitment op langere termijn dan de huidige vier jaar. Een middellange termijnperspectief is voor innovatietrajecten vaak nodig om tot de gewenste resultaten te komen. De lopende Evaluatie van procedures op domein Kennis, Innovatie en Onderwijs zal aanbevelingen opleveren om dit te realiseren. Indien het impuls karakter van het FES zich onvoldoende verhoudt tot dit commitment op langere termijn, zouden gelden t.b.v. bepaalde projecten en programma's uit het FES in de reguliere begroting moeten vloeien.
- Om in aanmerking te komen voor FES-gelden zullen projecten onverminderd getoetst moeten worden op FES-waardigheid (impuls karakter, nationaal belang en economische structuur), net zoals bij andere domeinen het geval is.
- Een "Innovation Board" vervult hierbij een strategisch regisserende en adviserende rol. Deze "Innovation Board" stelt naar Fins model de langjarige strategie op met economische, wetenschappelijke en maatschappelijke speerpunten en adviseert het kabinet over coherente besteding van innovatie budgetten in brede zin. Ze adviseert de MR ook over de toekenning van FES-gelden, waardoor de beoordelings- en adviesfunctie van o.a. de Commissie van Wijzen, CPB en de SAC worden geïntegreerd. De Ministerraad blijft de beslissingen nemen.

C. Beoogde effecten

- Nieuwe voeding gebaseerd op rendement aardgasvermogen stabiliseert de voeding op lange termijn. Dit geeft langjarige zekerheid. In de grafiek is dit zichtbaar. **NB.** gebaseerd op oude MLT raming CPB. 16 maart zijn nieuwe cijfers beschikbaar. Om vertraagde projecten te kunnen blijven financieren zal een startkapitaal aangelegd moeten worden.

- Een Kennis, Innovatie & Onderwijs –enveloppe waarbij een Innovation Board de MR adviseert over toekenning van FES-gelden in samenhang gezien een meerjarige kennis & innovatiestrategie levert betere aansluiting tussen funderend en toegepast onderzoek, betere samenhang met andere financieringsbronnen, minder versnippering van projecten en gelden en minder bureaucratie.

8. Agentschap NL en instrumentarium

Agentschap NL en zijn opdrachten

Agentschap NL is op 1 januari 2010 ontstaan uit de fusie van SenterNovem, EVD en Octrooicentrum Nederland. Het agentschap houdt zich bezig met de uitvoering van het beleid op onderwerpen rond drie thema's: Duurzaamheid, Innovatie en Internationaal. Agentschap NL is een baten-lastendienst die volledig in opdracht van overheden werkt op basis van heldere, zakelijke afspraken. Agentschap NL is onderdeel van het Ministerie van Economische Zaken. Dit is tevens de grootste opdrachtgever, maar het agentschap werkt daarnaast voor nog 26 andere opdrachtgevers, van provinciale overheden tot de EU. De vijf grootste opdrachtgevers zijn de ministeries van Economische Zaken (62%), VROM (21%), Buitenlandse Zaken (7%), Verkeer en Waterstaat (5%) en LNV (2%). Momenteel heeft Agentschap NL opdracht voor de uitvoering van zo'n 550 instrumenten, van klein tot groot. Deze opdrachten kunnen grofweg worden verdeeld in (een mix van):

Activiteit	Voorbeelden
Informereren en adviseren	Voorlichting en advies internationaal ondernemen, kennisoverdracht duurzame energie, kennisoverdracht implementatie milieubeleid (InfoMil), voorlichting EU kaderprogramma, voorlichting en kennisverspreiding intellectueel eigendom
Financieren	Financiële stimulering innovatie (subsidies, krediet, fiscale stimulering), financiële stimulering ondernemerschap (subsidie, garantie op bancaire krediet), financiële stimulering duurzame energie en energie-efficiency (subsidies, fiscaal), subsidies internationaal ondernemen en samenwerken
Netwerken	Aantrekken buitenlandse investeringen, handelsmissies, energietransitie, convenanten energie-efficiency bedrijfsleven, faciliteren duurzaamheidsconvenanten gemeenten en provincies, (intern.) matchmaking bedrijven
Uitvoeren wet- en regelgeving	Monitoring milieu- en duurzaamheidsprestaties, uitvoering afval- en bodembeleid (vergunningen en meldingen), octrooiverlening

Agentschap NL werkt voor zijn opdrachtgevers aan structurele effecten op de middellange termijn: minder CO₂-uitstoot, lager energieverbruik, minder afval, lagere belasting van het milieu, meer internationale samenwerking, meer export, meer (internationaal) ondernemerschap en meer innovatie. Daarnaast levert de dienstverlening van Agentschap NL de BV Nederland ook direct op. Voorbeelden zijn de acquisitie van buitenlandse investeerders (3,14 miljard euro investeringen en 3887 extra arbeidsplaatsen aangetrokken in 2009) en ondersteuning bij het verkrijgen van Europese innovatiegelden (tot op heden 866 miljoen euro uit het huidige 7^e Kaderprogramma, dat in 2007 van start ging)

Momenteel werken aan de uitvoering van de opdrachten een kleine 2300 fte. Daarvan is ca. 70 % ambtenaar en 30 % (structurele) inhuur. Dit is een momentopname; het aantal fte's bij Agentschap NL "ademt" mee met de ontwikkeling van de opdrachtenportefeuille, die op haar beurt weer voortvloeit uit politieke besluitvorming. Daarbij spelen vaak ook incidentele besluiten over specifieke onderwerpen (zoals moties) alsmede de actualiteit een rol, denk bijvoorbeeld aan het tijdelijke pakket crisismaatregelen dat Agentschap NL is gevraagd uit te voeren. De inhuur fungeert als flexibele schil om de fluctuaties in het opdrachtenpakket te kunnen opvangen.

Toekomst

In Agentschap NL komen veel beleidsinstrumenten samen. Daarmee is AgNL een mooi voorbeeld van hoe rijksbrede samenwerking concreet vorm kan krijgen. De schaalvergrotingsbeweging, die al eerder begon met onder andere de fusie van DIR en Stipt tot Senter en van Senter en Novem tot SenterNovem, is (onder meer) ingezet vanuit een efficiencywens van de politiek. Immers, een is hoop verschillende organisaties werkt weinig efficiënt, is onoverzichtelijk en daarmee minder effectief. Echter, naast de voordelen als efficiency door *economies-of-scale* en versterkte synergie, brengt het integreren van de uitvoering ook een nadeel met zich mee. Van buitenaf ziet men immers een forse totaalomvang, zowel in aantal instrumenten als de fte's die daarvoor nodig zijn. Daarom streven we de komende jaren naar een compacter en overzichtelijker agentschap waarin de klant centraal staat, terwijl we de voordelen van de fusie op het vlak van synergie, one-stop-shopping en efficiency verder ontwikkelen. De strategie voor de komende jaren is daarom tweeledig:

1) De efficiency verder verhogen door:

- Een nog efficiëntere bedrijfsvoering in één geïntegreerde directie;
- Grotere eenvoud en uniformiteit aan te brengen in (administratieve) processen;
- Koploper in digitalisering en internet-dienstverlening te zijn

2) De effectiviteit verder verhogen door:

- De dienstverlening te organiseren rondom onze doelgroepen: "de klant centraal";
- De klant eenduidig bedienen: één loket voor one-stop-shopping;
- Ons meer te gaan richten op onze kernthema's en een beperkt aantal doelgroepen;
- Expertise te bundelen op en verbindingen te leggen tussen de kernthema's;
- Het intensiveren van de relatie beleid – uitvoering

Lijn 1: Verder verhogen van de efficiency

Adviesbureau Berenschot deed in 2007 een vergelijkend onderzoek naar de efficiency van overheidsorganisaties. Daaruit blijkt dat de overhead van Agentschap NL vrijwel het laagste van de gehele Rijksoverheid is. Het onderzoek laat zien dat de zgn. *zuivere overhead* bij ministeries 45%, bij ZBO's 29% en bij baten-lastendiensten (agentschappen) gemiddeld 22% bedraagt. Agentschap NL scoort met 12% ¹³ fors onder het gemiddelde van de agentschappen en heeft de op één (Paresto) na laagste overhead binnen de baten-lastendiensten.

Agentschap NL werkt op tariefbasis. Door voortdurende aandacht voor efficiënte uitvoering zijn de reële tarieven sinds de nulmeting in 2004 met 10% gedaald¹⁴. De komende jaren zullen we verder werken aan lage tarieven door de verschillende stafafdelingen van de fusiepartners te integreren in één nieuwe directie Bedrijfsvoering. Met "Het Nieuwe Uitvoeren" zorgen we ervoor dat we binnen allerlei verschillende opdrachten met dezelfde eenvoudige, uniforme processen en definities gaan werken, die het niet alleen onszelf maar ook onze doelgroepen makkelijker moet maken. Met 'e-dienstverlening' hebben we een ambitieus programma op het gebied van de elektronische overheid neergezet, waarmee we bouwen aan een papierloze omgeving en hoogwaardige dienstverlening via internet, die het onze klanten zo makkelijk mogelijk maakt.

Lijn 2: Verder verhogen van de effectiviteit

Agentschap NL strijdt tegen onoverzichtelijkheid ("een woud van regelingen") door opdrachten vanuit een andere optiek te gaan presenteren. In het verleden werden instrumenten veelal als (individuele) producten in de markt gezet. Eén van de voornaamste pijlers van onze strategie is een

¹³ Dit is het gewogen gemiddelde van de destijds nog afzonderlijke agentschappen SenterNovem (11,0%) , Octrooicentrum Nederland (18,6%) en EVD (14,4%)

¹⁴ data betreffen de grootste fusiepartner, SenterNovem

beweging van productgericht naar klantgericht: "de klant centraal". De opdrachtgevers ondersteunen deze beweging door hun opdrachtverlening te coördineren, meer op output te gaan sturen en hun opdrachten te bundelen in samenhangende, overzichtelijke pakketten. Het "Klant centraal" principe geldt zowel voor de wijze van marketing en communicatie als voor een klantgerichte benadering door middel van een excellent front-office. Agentschap NL streeft ernaar klanten een integraal antwoord te geven op hun vragen en zo de effectiviteit en klanttevredenheid (momenteel rapportcijfer 7,5²) verder te verhogen. Er zijn heldere aanspreekpunten, zowel via de telefoon als via de website. Volgens het "no wrong door"-principe worden ze bovendien zo min mogelijk doorverwezen. Bij iedere klantvraag kunnen adviseurs bijpassende instrumenten adviseren. Klanten hoeven slechts éénmaal hun gegevens te verstrekken. "Klant centraal" is geoperationaliseerd in een aantal concrete targets:

- 1 organisatie
- 1 klantendesk
- 1 contactpunt
- 1 (aanvraag-)formulier
- 1 maand doorlooptijd (zo mogelijk)

Om een slagvaardige organisatie te kunnen zijn die maximale synergie kan realiseren, ambieert het agentschap een samenhangend opdrachtenpakket. We streven naar een sterkere focus op de drie centrale thema's (Duurzaamheid, Innovatie en Internationaal) en op doelgroepen: primair het bedrijfsleven en secundair kennisinstellingen en mede-overheden. Particulieren vormen dus bijvoorbeeld geen doelgroep meer. Deze focus op kernthema's en doelgroepen heeft tot gevolg dat sommige opdrachten in overleg met de opdrachtgevers zullen worden afgebouwd en er selectiever zal worden omgegaan met het aannemen van nieuwe opdrachten. De beleidsmatige wens tot uitvoering zal daarmee overigens veelal niet weg zijn, zodat opdrachtgevers op zoek zullen moeten gaan naar andere opdrachtnemers. Tevens dragen we suggesties aan hoe opdrachtgevers het aantal instrumenten zouden kunnen terugbrengen en/of instrumenten qua uitvoering zouden kunnen versimpelen, zodat minder fte's nodig zijn. Dat laatste zal in een aantal gevallen een minder uitgebreide dienstverlening en/of minder controle gaan inhouden. Hoewel dat voor onze opdrachtgevers politieke risico's met zich meebrengt, maken ze daarmee in veel gevallen een bewuste keuze om de uitvoering *lean and mean* en betaalbaar te houden.

9. Digitale maatschappij en economie

Nederland staat voor grote economische en maatschappelijke uitdagingen. Bij het oplossen daarvan is ICT een krachtig instrument, bijvoorbeeld via verbetering en goedkoper maken van diensten en producten, verminderen van administratieve lasten en door andere – meer efficiënte – manieren van (samen)werken mogelijk te maken zowel in als tussen bedrijven en overheidsorganisaties. Dat ICT een sterke veranderende kracht is, staat niet ter discussie. Het succesvol inzetten van die veranderkracht, met oog voor de risico's, vergt echter een samenhangende visie op de mogelijkheden en knelpunten en regie op de oplossingen voor de transitie naar de digitale maatschappij.

A. Analyse en knelpunten

ICT is dé doorbraaktechnologie van onze tijd, vergelijkbaar met de stoommachine, elektriciteit en de auto in het verleden. Doorbraaktechnologieën zorgen gedurende een langere periode voor extra productiviteitsgroei en dragen bij aan het oplossen van maatschappelijke problemen. ICT zit nu in de fase dat het gaat om het realiseren van groei van welvaart en welzijn door de slimme inzet ervan voor economie en maatschappij. Het aantal ontwikkelingen (ook ten tijde van de crisis) is schier eindeloos: zorg op afstand, winkelen en betalen via internet, vergelijkingssites, smartphone applicaties, precisielandbouw, ijkdijs, hyves/facebook, blogs, uitzending gemist, Twitter, serious games in het onderwijs, ...

Recent microdata onderzoek van CBS en UNU/MERIT bevestigt dat ICT van groot belang is voor innovatie. Organisatievernieuwing als gevolg van de toepassing van ICT manifesteert zich in multifactorproductiviteit (= efficiëntiewinsten) als de belangrijkste factor van economische groei. MFP tezamen met investeringen in ICT kapitaal zijn in de periode 1995-2004 in Nederland verantwoordelijk voor bijna 60 procent van de economische groei, blijkt uit een recente lange termijn analyse van de economische groei waarin enkele EU landen met de VS zijn vergeleken¹⁵.

De *Digital Agenda* van Commissaris Kroes wordt binnen de Europese Commissie gezien als één van de belangrijkste pijlers van de nieuwe EU-2020 agenda, want ICT en telecom dragen bij aan alle drie de hoofddoelen daarvan: slimme, duurzame en inclusieve groei. Het Nederlandse beleid sluit hier goed op aan en moet dit ook in de toekomst blijven doen om de toenemende concurrentiedruk het hoofd te bieden.

Nederland heeft namelijk een uitstekende uitgangspositie om met behulp van ICT de uitdagingen waarvoor we staan aan te pakken: het internetknooppunt in Amsterdam is een van de grootste ter wereld, het netwerk voor wetenschap en onderzoeksinstellingen – Surfnets - is het meest geavanceerde ter wereld, Nederland heeft een van de hoogste internet/breedband penetraties en nieuwe technologie wordt vrij snel opgepakt door de bevolking. Nederland is hierdoor een van de toonaangevende landen op dit terrein, wat Nederland een interessante vestigingsplaats maakt voor bijvoorbeeld bedrijven als Cisco, Google en Vodafone.

Deze successen van overheidsbeleid, investeringen van bedrijven en consumenten samen, geven ons ook een stevige basis voor het oplossen van maatschappelijke uitdagingen op bijvoorbeeld de terreinen: goed uit de crisis komen, vergrijzing & zorg, milieu & klimaat, flexibilisering van de

---

¹⁵ Van Ark, O'Mahoney and Timmer, 'The Productivity Gap between Europe and the United States: Trends and Causes' in *Journal of Economic Perspectives*, Volume 22, nr. 1, 2008, p. 25-44.

arbeidsmarkt, efficiëntere dienstverlening van de overheid aan burgers en bedrijven (regeldrukvermindering), slimme inzet door MKB-ers.

Om de mogelijkheden van ICT optimaal te benutten is vaak een andere manier van produceren, werken, communiceren en organiseren nodig, is een aantal knelpunten te overwinnen en zijn diverse spelers aan zet.

Vernieuwing in de maatschappij en economie door inzet van ICT gaat niet vanzelf:

- Het internet geeft de burger toegang tot informatie, en stelt hem of haar in staat zelf op vele punten input te leveren in allerlei processen van productie, distributie, maar ook beleids- of besluitvorming. Daar moeten bedrijven en overheidsorganisaties zich op aanpassen, anders prijzen ze zichzelf uit de markt of kunnen ze hun publieke taak niet meer goed uitvoeren.
- Grote efficiency- en kwaliteitswinst kan in het netwerk van aanbieders en afnemers worden bereikt door inzet van ICT en internet. Om die winst te realiseren, is vaak herordening van samenwerkingsverbanden nodig. Twee knelpunten zijn van belang: de kosten en de baten komen vaak bij verschillende partijen terecht en het is moeilijk om met de verschillende partijen te komen tot interoperabiliteit en standaardisatie.

Voorwaarden zijn niet altijd op orde:

- Om de economische en maatschappelijke waarde van ICT te kunnen realiseren, zijn steeds meer mensen nodig met ICT vaardigheden, zowel generiek (digivaardigheid) als specialistisch (eSkills).
- Burgers en bedrijven moeten zekerheid hebben over de beschikbaarheid van en de toegang tot hoogwaardige telecommunicatienetwerken, ook op langere termijn. Er zijn op dit moment bijvoorbeeld gemeenten die beperkingen ervaren in hun investeringsmogelijkheden.
- Voor breed gebruik van ICT toepassingen, met name in maatschappelijke sectoren, zijn enkele (institutionele) aanpassingen nodig. Denk hierbij bijvoorbeeld aan wetgeving over Intellectuele Eigendomsrechten en vergoeding van zorg op afstand door zorgverzekeraars.
- Maatschappij en economie worden steeds afhankelijker van ICT en internet, waardoor de noodzaak toeneemt om de continuïteit, veiligheid en betrouwbaarheid goed te borgen. Daarbij hoort ook het borgen van privacy en vrijheid van meningsuiting.
- Toenemende hoeveelheid ICT legt een steeds groter beslag op schaarse (energie)bronnen. Het is noodzakelijk dat ICT energie-efficiënter wordt. Daarnaast kan ICT bijdragen aan energie-efficiëntie van andere sectoren.

B. Oplossingsrichtingen

Vernieuwing in de maatschappij en economie door inzet van ICT

- De toenemende mogelijkheden die de gebruiker (burger, bedrijf) heeft om zijn rol te spelen (via o.a. web 2.0, cocreatie) leiden tot nieuwe manieren van interactie tussen overheid, bedrijven en burgers. Deze moeten worden gefaciliteerd, anders leidt het gezag van de overheid hieronder (vergelijk mislukken van inentingcampagnes tegen baarmoederhalskanker vanwege Hyves berichten). Burgers en bedrijven aanwijzingen kunnen bijvoorbeeld aan de hand van de eigen ervaring aanwijzingen geven waar efficiënter kan/moet worden gewerkt bij samenwerking tussen overheidsdiensten. Dit zal de overheid zelf moeten aanpakken.
- Efficiënter samenwerken binnen en tussen diverse sectoren levert grote winst op. ICT kan hier een driver voor zijn, maar dat vergt een stevige transitie. Het gaat erom in samenwerking met brancheorganisaties te komen tot nieuwe (standaardisatie)afspraken, het delen van kennis over toepassen van ICT, de inzet ervan en de benodigde transitie. Marktwerving zorgt in veel gevallen voor deze transitie, alleen bij MKB-branches is ondersteuning van de overheid nodig.

- Voor maatschappelijke sectoren als zorg en onderwijs geldt ook dat grote efficiency winst mogelijk is, alleen speelt de overheid er een grote rol naast de markt. Dit levert daarom ook meer institutionele problemen op. Zo is voor de herordening van ketens, aanpassing van bepaalde wetgeving nodig en kennis op het gebied van slimme inzet van ICT. Rijksbrede regie op de analyse en de aanpak van deze transformatie is nodig om kennis te delen over ketenherinrichting en toepassing van ICT. Het grootste deel van de transitie gebeurt door de sectoren in samenwerking met de beleidsverantwoordelijke departementen.
- De lasten van bedrijven om te voldoen aan regelgeving moeten worden teruggedrongen. Daarvoor is het, volgens het advies van de Cie Wientjes, nodig om informatiestromen om te draaien, te beginnen in domeinen waar veel overheidsregels zijn. Door deze ketenomkering hoeft de ondernemer niet langer zelf uit te zoeken welke instantie welke informatie nodig heeft, maar kan de ondernemer ermee volstaan eenmalig de verplichte gegevens digitaal beschikbaar stellen. De bevoegde overheidsinstanties kunnen dan de informatie zelf ophalen wanneer dat nodig is. De overheid is hier aan zet, samen met de betrokken bedrijven.
- Bevorderen van interoperabiliteit van diensten tussen overheidsinstellingen is van belang om gebruiksgemak te vergroten. Dit betreft zowel standaardisatie en het gebruik van open standaarden binnen de overheid, als uniformering van berichtenuitwisseling (SBR, identificatiemiddelen e.d.) tussen bedrijven en overheden. De overheid is hiervoor voornamelijk aan zet, in afstemming met bedrijven.

Voorwaarden

- Vaardigheden: Essentieel voor goede benutting van de mogelijkheden van ICT zijn vaardigheden. Het meeste gaat vanzelf via werk, school, gezinsverbanden. Problemen zitten bij niet-actieven, klein MKB. Nederland is nu Europese koploper met goed functionerend publiekprivaat samenwerkingsprogramma.
- E-skills: ook door EU geagendeerd. In Nederland moet kwaliteit van opleidingen (met name nascholing) beter op behoeften van bedrijven en overheden aansluiten: meer gericht op dual thinkers (die het primaire (productie)proces van het bedrijf of overheidsinstantie én ICT goed kennen), betere accreditatie en meer up to date opleidingen. Coördinatie tussen de stakeholders komt onvoldoende tot stand, een faciliterende rol van de overheid is nodig.
- Zeker stellen dat eindgebruikers altijd en overal toegang hebben tot internet en tot alle (legale) internettoepassingen en -diensten. Hiervoor is toezicht door de overheid nodig, eventueel kan via toepassing van maatregelen of wijziging van de regelgeving worden ingegrepen.
- Investerings in verbetering van breedbandige infrastructures zijn cruciaal voor gebruik van bovengenoemde ICT-diensten. Nederland heeft hier een koppositie, en moet die zien te behouden. Dit betreft grotendeels marktwerkingsbeleid, daarnaast het wegnemen van wettelijke beperkingen voor investeringen door gemeenten waar private investeringen achterblijven. Een snelle uitrol van mobiele netwerken moet worden bevorderd door (ongebruikte of vrijkomende) frequenties snel beschikbaar te stellen.
- Vergroten van de betrouwbaarheid van en een blijvend vertrouwen in ICT, onder andere door aandacht voor privacy in een vroeg stadium van ICT ontwikkeling en door spam, spyware en ongewenste inhoud terug te dringen, botnets aan te pakken en een meldplicht voor veiligheidsinbreuken in te voeren. De overheid pakt deze problemen aan bij voorkeur via publiek-private samenwerking en waar nodig (zoals bij spam en datalekken) ondersteund met wet- en regelgeving.
- Gezien de toename van het aanbod en het aanbod van gebundelde of verweven diensten, zijn lagere overstapdrempels en betere transparantie belangrijk. De overheid ziet erop toe dat bedrijven op deze punten verbeteren en grijpt in als dit niet het geval blijkt te zijn.
- Het groeiende beslag dat ICT legt op energie en milieu moet omlaag. ICT moet "groener" worden (minder milieubelasting en lager energieverbruik). Daarnaast moet de bijdrage van ICT

aan de vergroening van andere sectoren omhoog, bijvoorbeeld door energieverbruik transparanter te maken en energieverpilling te voorkomen. Dat kan door de meerjarenafspraken met de ICT-sector uit te voeren en door als overheid een voorbeeldrol te vervullen.

C. Beoogde effecten

- Besparingen (tijd, geld en mensen) bij het bedrijfsleven doordat overheidsdienstverlening aansluit bij het primaire proces van het bedrijfsleven (24x7 toegankelijke overheidsdiensten, eenmalig aanleveren gegevens). Minder overhead voor overheid.
- Besparingen bij de overheid (tijd, geld en mensen) door digitalisering en reorganisatie van de ketens van overheidsdienstverlening.
- Bij de oplossing voor maatschappelijke en economische uitdagingen als vergrijzing, flexibilisering arbeidsmarkt, klimaatverandering, mobiliteit ondersteunt ICT.
- Nederland handhaaft internationale topositie (in top 5 internationale benchmarks) voor infrastructuur voor elektronische communicatie en het gebruik daarvan.
- Nederland behoort tot kopgroep bij de implementatie van de EU 2020/Digital Agenda, en houdt daarmee een concurrentievoordeel ten opzichte van andere EU-landen.
- Nederland blijft een aantrekkelijk land als testbed/lanceerplatform voor nieuwe diensten en vestigingsplaats voor ICT en telecom-bedrijven.